

Maailma Vaade

Välispoliitika ajakiri

#25 | 2015

Inimõigustest tänases
maailmas

Summutatud meedia

Islamiäärmusluse
põhjused

Hardo Pajula „Majanduslik inimene ja poliitiline loom“

Maailma Vaate küsimustele vastas Hardo Paljula

Teie raamat osutab muu hulgas tõsiasjale, et läbi ajaloo on kõrgemale arengutasemele jõudnud ühiskondi ühel hetkel tabanud tagasilangus primitiivsema elukorralduse juurde. Viimasel paaril sajandil pole isegi suured ülemandrilised sõjad toonud Euroopas kaasa püsiva iseloomuga tagasilangusi. Kas globaalses finants-süsteemis on teie hinnangul selliseid ohte, mis võivad realiseerumise korral meie tsivilisatsiooni elukorraldust oluliselt primitiivsemaks muuta? Kui reaalseks Te peate sellist püsivat langust lähema inimpõlve jooksul?

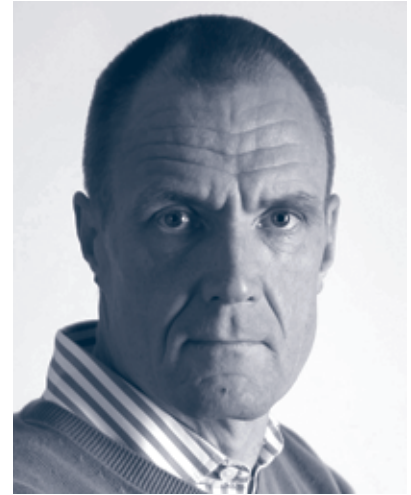
Ameerika antropoloogilt Joseph Tainterilt pärit keerulisuse kollapsi kontseptsioon on tõepoolest üks minu raamatu olulisematest teemadest. Tema raamat „Keeruliste ühiskondade kollaps“ oli samuti üks kõige huvitavamaid teoseid, millega ma oma raamatu kirjutamise käigus kokku puutusin. Tainter räägib tsivilisatsioonidest, ja need on oma olemuselt pika vinnaga asjad. Seetõttu ei saa paarisaja aasta põhjal veel mingeid kaugeleulatuvaid järeldusi teha. Tainteri teooria kontekstis on oluline tõsiasi, et maakera rahvastikul kulus 1 miljardilt 2 miljardini kasvamiseks 125 aastat (see rajajoon saavutati 1927. aasta paiku), sealt edasi on asi läinud üha pöörasemas tempos: 5 miljardilt 6 miljardini tõusmiseks läks vaja ainult tosin aastat. Rahvastiku „äratõuge“ leidis seega aset kuskil 19. sajandi viimasel

veerandil. Asjaolu, et esimene majanduslikult tasuv nafta puurtorn pandi Pennsylvanias püsti just 1859. aastal, ei ole siinkohal ilmselt juhuslik. Viimase 150 aasta jooksul on inimkond omandanud seega enneolematu võime muundada naftasse, maagaasi ja teistesse energeetilistesse maavaradesse kätkevad päikeseenergia toiduks, sest muidu poleks kuidagi võimalik seitset miljardit inimest elus hoida.

Asi pole seega mitte niivõrd finants-süsteemis – mis on ikkagi teisejärguline nähtus –, vaid pigem kogu kremlit käigus hoidvas ürgkütuses. Udupeente instrumentidega kauplev finants-süsteem puutub asja nii palju, et see on osa sellest kasvavast rafineeritusest, mis Tainteril sõnul lõpuks kogu tsivilisatsioonile kättesaadava energia ammendab ja selle lõpuks madalamale energeetilisele tasemele paiskab. Minu jaoks ei kõla see mõttekäik praeguste sündmuste taustal väga pingutatult. Mis nüüd kollapsi saabumise kuupäeva puutub, siis seda ei tea muidugi keegi. Briti ajaloolane Niall Ferguson on aga veenvalt arutlenud, et kui viimane vaatus on kord alanud, siis võib eesriie langeda kiiremini, kui keegi oskab arvata. Jääb tõsiasjaks, et me elame – ja oleme alati elanud – iga päev plahvatada võiva vulkaani otsas. Kunst on ennast selle teadmisele lepitada.

Märgite oma raamatus, et kuhjunud riigivõlgade klaarimiseks on võrdlemisi piiratud arv variante. Kellele esitatakse viimase üleilmse finantskriisi lõpparve?

Vanarahvatarkus ütleb seda, et „sealt, kust ei ole, ei võta surmgi“. Nii et eks arve saavad kinni maksta ikka ainult need, kellelt on midagi võtta. See ongi muidugi kogu võlakriisi võtmeküsimus ning see laheneb viimaks mitte niivõrd majanduslike inimeste õnõupidamiste, kuivõrd just poliitiliste loomade areenivõitluse käigus. Nagu ma raamatus üritasin selgitada, võib võlakoorma jagunemist vaadata vähemalt kolmel teljel: rikkad ja vaesed, vanad ja noored ning „meie“ ja „nemad“. Kui puurivõitluseks läheb, siis on vaestel (neid on rohkem) ja noortel (nad on tugevamad) läbi aja-

Scampix

loo alati eelis olnud. Ka kolmandal teljel kehtib sama loogika, alati on eelis olnud dünaamilistel ja jõulistel ühiskondadel. Ma ei juttusta siin mingit üliinimese joru, vaid kirjeldan pigem seda, mis läbi ajaloo seni on juhtunud.

Nassim Nicholas Taleb on tuleviku kirjeldamisega seoses esitanud mõttekäigu, et pigem on võimalik aimata, millised asjad ajaproovile vastu ei pea, kui ära arvata, mida uut on elul veel varuks. Kas Teile on mõni selline peagi lahkuv dinosaurus silma jäänud?

Ma arvan, et üks selline peagi ajaloo näitelavalt lahkuv dinosaurus ongi Lääne ülerafineerunud, feminiinne elutunnetus ja sellel rajanev kõlbluskoodiks. See on olnud ühe väga iseäraliku, energiaküllase epohhi kõrvalsaadus. Siin jõuame vulkaani metafoori juurde tagasi. Me võime ju teha näo, et sookvoodid ja kooselused on praegu need kõige olulisemad asjad, aga see ei muuda kuidagi tõsiasja, nagu on kaunitl sõnastanud Vladislav Koržets: „Meie jalge all kivides põleb viieteist miljardi aastane tuli“ – kusjuures ma ei pea siin silmas mitte niivõrd naftat, kuivõrd vaestesse ja noortesse kätkevad poliitilist energiat.

*Kirjastus: Eesti Keele Sihtasutus
Ilumisaasta: 2014
Kõvakaaneline, 252 lehekülge*

Inimõigustest tänases maailmas

Mart Nutt

Peame kurvastusega tõdema, et inimõiguste olukord on viimase aasta jooksul maailmas halvenenud. Õigupoolest on tendents halvenemise poole ilmnenud juba pikemat aega. Araabia kevad, mis andis 2011. aastal lootuskiire, on tänaseks sumbunud konfliktikolletesse või loksunud parimal juhul tagasi vanasse sängi. Liibüa vabanes diktaator Muammar Gaddafist, kuid nüüd on riik lõhenemise äärel ja anarhias, olles magus saak islamiäärmuslastele. Jeemeni diktaatori kohalt pidi lahkuma president Saleh, kes aga jätkab niitide tõmbamist kulsside tagant. Egiptuses on sõjavägi võimu taastanud, kuid suudab vähemasti islamiäärmuslust ohjeldada. Süüria seevastu on uppunud laastavasse kodusõtta, kus diktaator Bashar al-Assadit pole suudetud kukutada, opositsioon on aga killunenud ja seal kipuvad domineerima äärmuslased. Lisaks tohututele inimkaotustele on Süürias sattunud hävingusse mitmed ÜRO kultuuripärandisse kuuluvad, tuhandeid aastaid vanad mälestised nagu näiteks Aleppo linn. Pea ainus riik, kus araabia kevad viis demokraatia laienemisele, on selle protsessi käivitaja Tuneesia.

Inimõiguste olukord on halvenenud mitmes Aafrika riigis. Malis õnnestus islamiäärmuslased küll tagasi lüüa, kuid nad ootavad uut sobivat aega. Kesk-Aafrika Vabariigis on seni suudetud suurem verevalamine ära hoida. Seda ka Eesti sõdurite kaasabil. Kuid pinged pole kuhugi kadunud. Need on jäänud üksnes teiste, põletavamate sündmuste varju. Nigeeria põhjaosas on aktiveerunud terroristid, kes on võtnud sihikule lausa koolitüdrukud. Ja muidugi Iraagi ja Süüria põhjaosas tärnanud Islamiriik, mis on viinud täide juba mitmeid sotsiaalmeedias üle kantud hukkamisi ja ähvardab kõiki mitte-sunniite genotsiidiga. Tegelikult ei ole kaitsnud ka sunniidid, kelle nimel Islamiriik väidab tegutsevat. Kes ei ole Islamiriigi poolt, on selle vastu ja kuulub hukkamisele.

2014. aastal alustas agressiooni oma naaberriigi Ukraina vastu Venemaa Föderatsioon. Krimm annekteeriti, Ida-Ukraina

Donetski ja Luganski oblastid on kuulutanud end iseseisvaks, kuid tegelikult on okupeeritud Venemaa poolt juhitavate nn roheliste mehikeste kätega. See agressioon on toonud kaasa massilisi inimõiguste rikkumisi okupeeritud aladel. Leitud on massihaudu, tuhanded inimesed on hukkunud või sunnitud kodudest lahkuma. Kurioosum oli Malaisia reisilennuki allatulistamine. Ei ole erilist põhjust kahelda, et see oli roheliste mehikeste, aga võib-olla ka Vene regulaarvägede kätetöö. Miski ei viita, et kriis Ida-Ukrainas oleks lõppemas. Pigem vastupidi: Ukraina inimesed elavad pidevas hirmus, et konflikt võib eskaleeruda. Venemaa ei ole ju teinud saladust, et soovitakse kontrolli kogu Novorossija üle, mis hõlmaks ka Harkovit, Hersonit, Odessat ja veel mõnda Ukraina piirkonda. Aga laiemalt tervet Ukrainat ja võib-olla kogu endist NSV Liitu.

Möödunud aasta 10. detsembril, rahvusvahelisel inimõiguste päeval, korraldas Inimõiguste Instituut Tallinnas oma aastakonverentsi teemal „Väärikus inimõiguste kontekstis“. Juba neljandat korda toimunud rahvusvaheline konverents keskendus mitmele kõige teravamale inimõiguste probleemile, mis on tänases maailmas aktuaalsed. Konverents oli jagatud nelja paneeli, millest igaüks käsitles erinevat inimõigustega seonduvat teemat. Esimeses paneelis tutvustati Inimõiguste Instituudi poolt koostöös Tartu Ülikooliga tehtud uuringut „Privatsusõigus inimõigusena“. Uuring käsitles privaatsusõigust igapäeva tehnoloogiate kontekstis (sotsiaalvõrgustikud, nutitelefonid, pilvandmetöötlus, videojälgimissüsteemid jms). Uuringus antakse ülevaate ka privaatsusõigust puudutavatest kontseptuaalsetest vaidlustest ning andmekaitse õiguslikest aspektidest ja väljakutsetest ning analüüsitakse, kas ja kuidas on privaatsuse olemus muutunud igapäeva tehnoloogiate ja suhtlusvõrgustike kaudu. Kuna privaatsus on üks inimõiguste nurgakive, siis mängib inimõiguste tagamisel tulevikus privaatsuse kaitse väga olulist rolli.

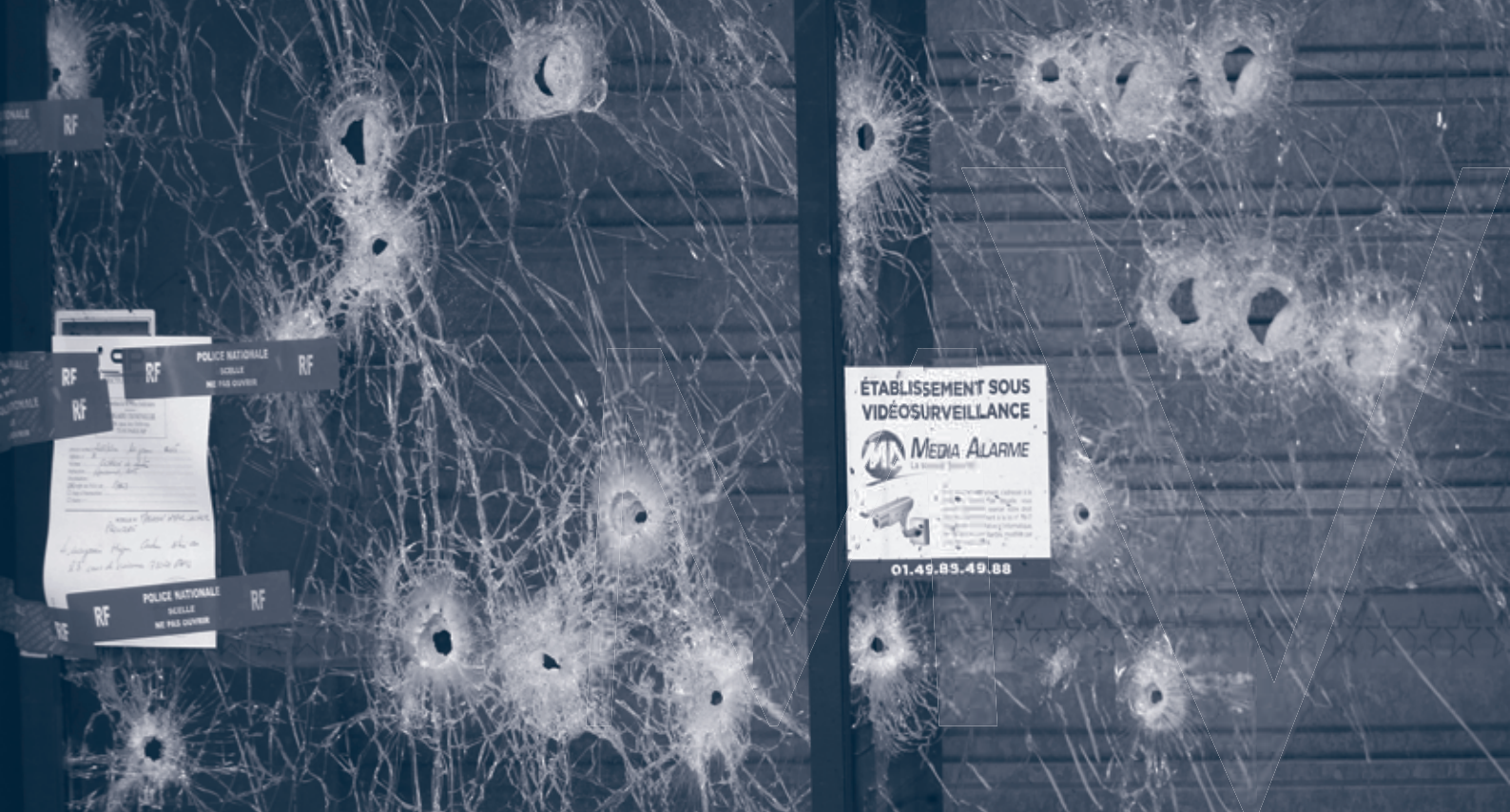
Nii Lähis-Ida sündmused kui ka Krimmis ja Ida-Ukrainas toimuv Venemaa agressioon on tõstatanud küsimuse, kas

Erakogu

rahvusvaheline õigus hübriidsõdade ja varjatud agressiooni tulemusena enam endisel kujul kehtib. Kuidas mõista inimväärikust rahvusvahelises õiguses ja kas rahvusvaheline õigus suudab kaitsta inimõigusi?

Aktuaalseks teemaks kogu maailmas on seni vähem käsitletud inimõiguste valdkond – põlisrahvaste õigused. Põlisrahvad on mingi maa algupärased rahvad, kes on säilitanud oma traditsioonilise elulaadi, kellel ei ole oma riiki ja enamasti ka mitte omavalitsust, kes on tihipeale väiksearvulised ning kelle kultuur ja elulaad on valitsuse surve all. Põlisrahvaste asualasid industrialiseeritakse, sealt tahetakse maavarasid kaevandada ja selle käigus hävitatakse põlisrahvaste säilimiseks vajalik elukeskkond. Nende protsesside tulemusena on mitmed põlisrahvad väljasuremisohus. Möödunud aasta 22.–23. septembril toimus New Yorgis põlisrahvaste maailmakonverents, mis vaagis põlisrahvaste probleeme maailma eri paigus. Inimõiguste aastakonverentsidel neid teemasid jätkati. Aruteludes toodi välja, et kõige aktuaalsemad probleemid seoses põlisrahvastega on nende õigus oma maale, territooriumile, loodusvaradele, haridusele, eriti emakeele õpetamisele ja kultuuripärandi säilimisele. Seoses Krimmi annekteerimisega Venemaa poolt on teravnenud ka Krimmi põlisrahva – krimmitatarlaste õiguste küsimus.

Scanpix

12. jaanuar 2015. Kuuliaugud Hyper Cacher' koššerpoe akendes Pariisi Porte de Vincennes'i lähedal, kus kolm päeva varem tapeti neli pantvangi. Juudi kogukonna katusorganisatsiooni juht andis pärast kohtumist Prantsusmaa presidendiga teada, et pärast islamiäärmuslaste toimepandud tapmisi Pariisis on juudi koolidele ja sünagoogidele Prantsusmaal lubatud täiendavat ja vajaduse korral sõjalist kaitset.

Viimane paneel käsitles olukorda Venemaal ja seda tutvustasid mitmed prominentsed ajakirjanikud, kes on seoses sõnavabaduse piiramise ja sõltumatute väljaannete sulgemisega sattunud Vene võimudega opositsiooni ja nende tagakiusamise alla. Optimismi Venemaa edasise arengu suhtes ei olnud kellelgi.

Kuna Tallinnas toimuv inimõiguste aastakonverents on kujunenud maailma üheks olulisemaks inimõiguste foorumiks, on see sobiv koht, kus teha kokkuvõtteid inimõiguste olukorrast, trendidest ja tulevikust. Konverentsi ettekanded ja paneeldiskussioonid on kujunenud kaalukaks panuseks inimõiguste teema käsitlemisele üle riigipiiride.

Kui heita pilk tulevikku, siis eriti palju valguskiiri inimõiguste olukorra paranemiseks ei paista. Pigem vastupidi. Inimõiguste olukord näib halvenevat ka tulevikus, vähemalt lähitulevikus. Maailm on muutunud võrreldes varasemate aastatega järsult mobiilsemaks. Kui industriaalajastul võis lähisündmusi- ja arenguid suure tõenäosusega ette prognoosida, siis nüüd võivad suured murrangud ja pöörded leida aset nagu vääk selgest taevast. Araabia kevad arenes üksikjuhtumist Tunise tänaval mõne kuuga protsessiks, mis hõlmas suure hulga riike, viis riigi-

peade ja režiimide kukutamiseni ning tõi kaasa ulatusliku vägivalda kuni kodusõadeni välja. Keegi ei osanud veel pooleteise aasta eest ennustada, et Venemaa pöörab ühe liigutusega selja rahvusvahelisele õigusele, alustab agressiooni teise Euroopa riigi – Ukraina – vastu ja annekteerib Krimmi. Sellega muutus vaid mõne kuu jooksul kardinaalselt kogu Euroopa julgeolekuarhitektuur, tuues maailma ühte turvalisemasse piirkonda sõjaohu, mida pole olnud aastakümneid ja mida ei osatud uneski näha. Vähem ootamatu ei olnud Islamiriigi esiletõus. Ühtäkki, pealtnäha tühjust kohast tekkis Lähis-Idas jõud, mille vastu ei saa riigid ega valitsused, millel on väljaõppinud armee, hea relvastus ja mis on suuteline endale allutama ulatusliku territooriumi.

Mõistagi on selle teinud võimalikuks infotehnoloogia – internet, sotsiaalvõrgustikud jms, mis võimaldavad kiire aja jooksul, massiliselt ja anonüümselt viia informatsiooni suurte inimhulkadeni, levitada valeinfot, korraldada küberrünnakuid ning esile kutsuda kontrollimatuid ja ettearvamatuid massirahutusi. Ja valitsused on peata, sest nad ei ole olnud võimalised toimuvaga kohanema. Muutused seejuures jätkuvad, võimalik et üha kiirenevas tempos.

Kõik see esitab karmi väljakutse inimõigustele. Kui varem võis näha suurimat ohtu inimõigustele just valitsuste poolt, siis nüüd on selleks erinevad asümmeetrilises protsessis osalejad – sissid, nn rohelised mehikesed, terroristid, isehakanud võimuteostajad, rahvusvahelised korporatsioonid jpm. Muidugi jätkuvalt ka autoritaarsed valitsused. Kuid riik on ainus institutsioon, mille võimuses on inimõigusi kaitsta. Vähemalt riigilt seda oodatakse. Hübridsõja valgusel hakkab üha enam tunduma, et ka riik ei saa sellega hakkama. See toob inimõiguste olukorra kohale üsnagi sünged pilved.

Pärast külma sõja lõppu näis, et sõdade aeg on möödas. Tähelepanu pööramine väljendusvabadusele ja ühinemisvabadusele, rääkimata õigusest elule, ei tundunud enam väga oluline, kuna maailm näis liikuvat pöördumatult liberaalse demokraatia suunas. Prioriteediks said sooline võrdsuslikkus, vähemuste õigused, poliitkorrektsus. Paraku näeme, et maailm on võtnud hoopis teise suuna, kui veerandsajandi eest unistati. Kõik inimõigused, sealhulgas inimese õigus julgeolekule, on äärmiselt aktuaalsed ja vääriks märgatavalt suuremat tähelepanu kui seni. ■

Teine küüditamine

Intervjuu Mustafa Džemileviga. Küsis Teet Korsten

Kui 2014. aasta varakevadel kõigutas Euroopa julgeoleku alustalasid eraldusmärkideta roheliste mehikeste abil teostatud „hääletu alistumine“ Krimmis ja poolsaare annekteerimine Venemaa Föderatsiooni poolt, kuulsid paljud esmakordselt krimmitatarlastest ja nende traagilisest minevikust. Mustafa Džemilevist sai maailma avalikkuse jaoks selle rahva hää.

Teie jõudsite sündida Krimmis enne, kui algas teie rahva Kolgata-tee, mil kodudest kisti välja ligi 200 000 inimest, kes viidi põhiliselt Usbekistani, aga vähemal määral ka Kasahistani, Tadžikistani ja Venemaale. Ametlikel andmetel hukkus küüditatutest esimese aasta jooksul 20 protsenti ...

Sündisin 1943. aastal, aga deporteerimine leidis aset 1944 – olin siis seitsmekuune.

Millal saite viimati kodukandis olla?

Kohe pärast Krimmi okupeerimist sõitsin Ülemraada saadikuna ÜRO Julgeolekunõukogusse, NATO peakorterisse, erinevatele kohtumistele USAs. 17. aprillil naasin Krimmi ja kui tahtsin 19. aprillil autoga taas välja sõita, sest lennukid enam ei lennanud, näitasid valvepostis olevad Vene sõdurid paberit, kus oli kirjas, et mul on keelatud 2019. aastani Venemaa territooriumil viibida. Hakasin naerma ja ütlesin, et ma ei plaanikski Venemaad külastada – viimati vabanesin Venemaal Kolõma vangilaagrist 1986. aastal –, kui just poleks teie Putini kutset. Nemad ütlesid, et „vaat, nüüd on Krimm samuti Venemaa“.

Ehkki sel paberil polnud ei pitsatit ega kellegi allkirja, viidati seal mingile födraalseaduse paragrahvile. Kui olime fotot sellest paberist levitanud ja ilmus palju kirjutisi teemal, et mind ei lubata Krimmi, teatas Vene pool, et see on bluff, et sellist keeldu ei ole. Russia Today telekanalist kuulsin, et ma olevat mõtelnud selle keelu enesereklaamiks välja. Väga tore, kui keeldu ei ole, aga kui otsustasin Moskva kaudu Krimmi lennates seda kontrollida, teatas FSB töötaja Šeremet-

jevoss, et mulle on sissesõit keelatud. Siis naasin Kiievisse ja istusin autosse, et Krimmi sõita.

Kui jõudsin piirini, mis lahutab Krimmi Ukraina maismaaosast – seal pole pelgalt passikontroll, vaid mitmed sõjaväekolonnid, soomusmasinad ja tankid, ja mõnekümnemeetrine neutraaltsoon kahel pool –, olid meie poole suunatud snaipeerite püssid, nagu oleksime võitlema tulnud. Krimmi poolt oli enam kui 3000 inimest tulnud mind tervitama. Neid ei lastud läbi, õigemini püüti mitte lasta, aga nad murdsid läbi ahela ja tulid neutraaltsooni, kus Medžlise¹ liikmed riidlesid sõjaväelastega, miks meid läbi ei lasta. Need omakorda ütlesid, et nemad ei puutu asjasse, et loa peab andma Moskva. Selline olukord kestis pea-aegu öhtuni. Venelased isegi ütlesid, et ei lase ahelast läbi murdnud krimmitatarlasi tagasi, sest nad ületasid ebaseaduslikult piiri. Ebameeldiv kokkupõrge relvastamata tatarlaste ja Vene sõjaväelaste vahel oli juba õhus.

Siis hakati mulle helistama. Türgi suursaadik ütles, et nende president ja peaminister kardavad väga võimalikku verevalamist, ning nad paluvad mul piirist eemalduda. Veel lubasid nad, et minu Krimmi pääsemise lahendavad nad läbirääkimiste teel. Moskvast helistas üks Riigiduuma saadik, kes ütles, et kui kirjutan Putinile palve lubada mind Krimmi, lahendatakse küsimus mõne minutiga. Ütlesin, et oleks absurdne, kui peaksin võõra riigi pealt kodumaale pääsemiseks luba küsima. Jõudsin komisjonissini, et krimmitatarlased lastakse tagasi ja mina sõidan seejärel ära. Nii ka läks. Olin neutraalsel alal, kuni viimne inimene oli läinud, pöörasin tagasi ja sõitsin Kiievisse.

Krimmi alal toimus muidki aktsioone. Kui kuuldi, et mind ei lubata koju, hakkasid krimmitatarlased mitmes kohas teid blokeerima. Siis erilisi kokkupõrkeid ei olnud, aga nüüd vahistatakse siiani inimesi, tehakse trahve, sest nad nagu oleks 3. mail õiguskorda rikkunud. Kõik, kes olid mind tervitama tulnud, fikseeri-

Erakogu

Teet Korsten

ti, võeti videole, ja nüüd neid kutsutakse välja seoses ebaseadusliku piiriületusega. Sõjaväelased tulistasid ka õhku, aga see ajas krimmitatarlasi veel enam vihale. Nad tormasid peale ja paiskasid sõdurid eemale. Ka need episoodid jäädvustati ja need, kes kokkupõrkes osalesid, võetakse kas haldus- või kriminaalkorras vastutusele. Neli inimest on juba arreteeritud.

Millal adusite, et on oht Krimmi/ Ukraina vabadusele?

Krimmis on kogu aeg olnud separatistlikud organisatsioonid, mida toideti Venemaalt ja kelle loosung oli „Krimm on Venemaa“. Ent näis uskumatu, et teine riik võib nõnda nahaalselt tungida oma sõduritega sinu territooriumile, et seda endaga ühendada. Mulle tundus kogu aeg, ja ma rääkisin sellest ka meedias, et Venemaa püüab ilmselt hoida Ukrainat alaliselt pinges, luues meie riigile probleeme, et see ei saaks teostada sõltumatut poliitikat.

Ma välistasin küll sissetungi võimaluse, aga pärast Vene–Gruusia sõda 2008. aastal olin üks esimesi, kes ütles, et järgmine võib olla Ukraina. Kirjutasin ajalehes Denj, et Venemaaga tuleb katkestada leping, mis lubab Musta mere laevastiku baasi paiknemise meie territooriumil, sest see on oht Ukariiana julgeolekule. Kui raske see Ukrainal ka ei oleks, kui ebameeldiv see materiaalselt ka ei oleks,

Mustafa Džemilev

Inimõiguste Instituut

ja sisenesime tuppa, kus on vaid telefon, diivan ja üksik tool. Nii ma rääkisin Putiniga Krimmi teemal umbes poolteist tundi.

Milline oli peamine sõnum, mille Putinilt saite?

Ta seletas, et lahendab kõik krimmitatlaste probleemid. Seda, mida Ukraina ei ole teinud 23 aastaga, teevad nemad mõne kuuga; et meil saab olema rohkem õigusi – ühesõnaga, saabub paradiis.

Mida ta siis lubas?

Lubas kõikide krimmitatlaste sotsiaalsete probleemide lahendamist. „Meil raha jätkub. Toome tagasi ka need krimmitatlastel, kes pole siiani saanud naasta, keda on Kesk-Aasias ligi 100 000 inimest. Krimmitatlastel saavad oma esinduse kõigis võimustruktuurides,“ rääkis ta. Autonoomne oblast võttis kiirkorras vastu ka seaduse Medžlise ja Kurultai tunnustamise ja kvootide kohta krimmitatlastele. Aga ma juba teadsin, et nad petavad ega kavatse neid lubadusi täita. Ent neile oli väga oluline põlisrahvast enda poolele kallutada.

Ütlesin, et abist me ära ei ütle – seda enam, et kui meid deporteeriti, olime Venemaa koosseisus ja Venemaa kannab selle eest vastutust: „Kui tahate meile abi osutada, otsustage see läbirääkimiste laua taga meie Ukraina valitsusega, ent selleks tuleb tingimata väed välja viia, sest sellises olukorras läbirääkimisi ei tule.“ Tema rääkis, et korraldame referendumi, aga mina ütlesin, et referendum on ebaseaduslik, ja me juba võtsime vastu otsuse seda boikoteerida. Selline kaitse oli.

Mis tundega selle telefonikõne lõpetasite?

Eriti teravaid tundeid ei olnud. Ta ei kasutanud karme sõnu. Kui ütlesin, et viigu oma väed väga halsade tagajärgede ärahoidmiseks välja, tegi ta mulle isegi komplimenti: „Ma ei oodanudki teilt teistsugust vastust – iga austusväärne inimene ja oma maa patrioot peab nõnda rääkima, nagu räägite. Aga ootame referendumi tulemusd ära.“

sest võivad kaasneda trahvisanktsioonid. Lisaks soovitasin võtta kindla suuna NATO-liikmesusele, sest vaid see võib meid kaitsta.

Mõne aja pärast sattus minu kätte Krimmi SBU (Ukraina julgeolekuorgan) juhi ettekanne ülemustele Kiievis. Selles nimetab ta mu avaldust provokatsiooniliseks ja et see on suunatud vennalike suhete rikkumisele. Mõni kuu enne Krimmi annekteerimist küsiti Putinilt, kuidas ta kommenteerib jutte, mille järgi Venemaal on plaan pretendeerida Krimmile, ja too vastas, et see on täielik jama ja provokatsioon ning et Ukraina ja Venemaa vahel on puutumatuse leping.

Olen lugenud, et olete suhelnud Putiniga ka isiklikult.

Telefoni teel. Veel enne nn roheliste mehikeste tulekut, umbes veebruari keskel, kohtusin Sevastopolis Tatarstani esindajaga. Rääkisime võimalikest ärisidemetest ning koostööst Kaasani ja Krimmi vahel. Jutuajamise lõpus ütles esindaja, et tal on volitused kutsuda mind Putiniga kohtumisele, ja küsis, kas olen nõus. Küsisin, millest Putin tahaks rääkida, ja sain vastuseks, et Krimmi-küsimusest. Ütlesin, et Krimmi-küsimus on Ukraina küsimus – millised saavad olla venelaste huvid Krimmis?! Et meil on riigipea Oleksandr Turtšinov – temaga las räägibki. Leppisime kokku kohtumi-

ses Tatarstani endise presidendi Šaimieviga.

Siis tulid rohelised mehikesed ja algas okupatsioon. 11. märtsil tuli teade, et Šaimiev tahab minuga kohtuda, ja leppisime kokku kohtumise Kaasani. Mõne aja pärast ta helistas uuesti ja ütles, et Putin sai kavandatud kohtumisest teada ja ütles Šaimievile, et pärast kohtumist tahaks ka tema minuga rääkida.

Ütlesin taas, et ma pole selleks valmis, kuna ei tea, millest temaga rääkida – kui Putin tahab rääkida oma vägede väljaviimise korra, on see üks küsimus, kui aga jutt tuleb väljakujunenud olukorra põlistamisest, siis ei lähe see läbi. Nõnda ma ei teinud lõplikku otsust. Pressist aga juba lipsas läbi, et sõidan Moskvasse Putiniga kohtuma. Enne minekut pidasin peaminister Jatsenjukiga nõu.

Ma siiski lendasin. Veel lennukis helistas mu abikaasa ja ütles: „Kuhu sa lähed – selle lurjusega kohtuma?!“ Esmalt kohtusin Tatarstani esinduses Moskvas Šaimieviga, kes rääkis: „Tore, et ühinesite Venemaaga! Millega saab teid aidata?“ Ütlesin, et kui ta saab mõjutada Putinit, öelgu, et too tegi vea. Et ta peab kiiremas korras lahkuma Krimmist – suhted meie maade vahel on muidu pikemaks ajaks rikutud. Tema aga viipas, et sellest rääkigu ma juba ise, kuna Putin ootab mind telefoni juures. Läksime teisele korrusele

Scanpix

16. september 2014, Simferopol. Politseinikud krimmitatarlaste Medžlise (parlament) ees.

Võib arvata, et teate nende KGB-meeste mesijuttu tänu Gulagi kogemusele niigi hästi?

Mõne kuu pärast nimetas ta sedasama austusväärset inimest parasiidiks. Kui Putin saabus Krimmi ja kui üks krimmitatari naine küsis, miks ei lasta rahva liidreid oma kodumaale, vastas ta, et on üldiselt erinevate keeldude vastu, et on valmis kohtuma ja rääkima kõigiga, kes on huvitatud oma rahva probleemide lahendamisest, aga ta ei hakka kunagi läbi rääkima inimestega, kes parasiteerivad neil probleemidel. Tähendab, et enne olin kangelane ja väärikas, aga nüüd sai minust parasiit.

3. juunil anti mulle Varssavis Lech Wałęsa nimeline rahvusvaheline „Solidaarsuse“ preemia ja pidulikul õhtusöögil istusid minu vastas Obama, Komarovski, Porošenko, ühel pool mind Wałęsa ja Sikorski, teisel pool Austria president Fischer. Viimane püüdis kogu aeg rõhutada sanktsioonide ebavajalikkust – et nendega ei lahendata midagi, vaja on Venemaaga läbi rääkida. Lõpuks Fischer

ütles: „See, et teid ei lasta Krimmi, on muidugi häbiväärne – kohtun peagi Putiniga, räägin temaga sellest ja saavutan teie naasmise.“

Möödus kaks-kolm päeva, Fischer sõitis Kiievisse Porošenko inauguratsioonile ja kordas öeldut. Nädala-poolteise pärast saabus kiri, kus ta kirjutas, et ta tõesti kohtus Putiniga, tõstas selle küsimuse, aga kahjuks ei saa mulle midagi head teatada – Putin olevat öelnud, et ei saa minu Krimmi naasmise küsimust lahendada, sest olen teise riigi, Ukraina kodanik ja samuti Ülemraada saadik.

Kuidas on tatarlaste olukord anneksiooni järel seoses Krimmi okupatsiooniga muutunud?

Alguses tehti katseid siiski Medžlisega läbi rääkida. Okupatsioonivõimud said väga hästi aru, et kui õnnestub läbi rääkida Medžlisega, pole krimmitatarlastega probleeme. Selleks lülitasi nad mängu ka Tatarstani, Kõrgõstani ja tšetšeenid. Kuna see ei õnnestunud, teevad nad nüüd panuse vaid repressiivsetele meetmete-

le ja katsetele krimmitatarlasi lõhestada – nagu tehti nõukogude ajal. Selleks kasutavad nad ametikohtade jagamist, ähvardusi – kui kellelgi on oma väike äri, hirmutatakse selle laostamisega. Need on traditsioonilised vahendid, erilist fantaasiat neil pole.

Milline on seis krimmitatarlaste maaomandiga ja kas selles valdkonnas on okupatsiooniga midagi muutunud?

Tegu oli maa hõivamisega – inimesed, kes olid maa hõivanud, pidid selle seadustama. Seni pole seda toimunud. Nüüd aga räägitakse, et kui inimesed tulevad Vene passidega, hakatakse seda vormistama. Osale maast, mille nad hõivasid, heitsid venelased silma: öeldakse, et siia tuleb tee, siia hakkame midagi ehitama ja senised maaomanikud suunatakse mujale. Maaprobleem oli üks põletavamaid, aga krimmitatarlaste jaoks pole see praegu peamine.

Enne Krimmi annekteerimist oli meil vaidlusi kohalike võimudega, kes ei andnud meile maad, ja krimmitatarla-

Scanpix

18. detsember 2014, Simferopol. Krimmi peaprokurör Natalja Poklonskaja vaatab oma kabinetis Venemaa presidendi Vladimir Putini iga-aastase suure pressikonverentsi ülekannet. Kuni Krimmi annekteerimiseni töötas Poklonskaja Ukraina prokuratuurides, alates 11. märtsist 2014 astus ta Venemaa teenistusse ja sai kohe peaprokuröriks.

sed pidid selle omavoliliselt hõivama. Ja Ukraina meid ses küsimuses lihtsalt ei aidanud – ei tahtud rikkuda suhteid venelastest koosneva administratsiooni juhtidega.

Kuidas on lood krimmitatari keelega?

Putin ja Vene ametnikud räägivad, kui suur hüve on, et krimmitatari keel on nüüd ametliku keelte staatuses. Tegelikult oli ta seda ka Ukraina koosseisus olles, aga ka siis ei olnud ta kasutuses, sest ametnikkond oli valdavalt vene-meelne. Praegu on sama, isegi hullmaks on läinud.

Kui palju oli Krimmis krimmitatarlaste koole enne okupatsiooni?

Enne okupatsiooni oli meie koole 14. Seda on muidugi väga vähe, kümme korda vähem, kui peaks olema, ja nende arv pole suurenenud. Aga hullemaks on läinud selle poolest, et õpikud, mida kasutati, on okupatsioonivõimud maha kandnud, sest neis mainitakse Ukrainat.

Nad tahavad uued kirjutada – just ajaloo osas. Tahavad seal tõestada, et tegu on põlise Vene alaga.

4. detsembril esines Putin Föderatsiooninõukogu ja Riigiduumaa saadikute ees traditsioonilise aastakõnega, kus muu seas nimetas Hersonesi pühapaigaks, sest seal ristiti vürst Vladimir. Kohe näha, et suur ajaloolane!

Ilmselt Putini assistendid ja konsultandid pole eriti haritud, sest vürst Vladimir oli Kiievi vürst ja mainitud Russ oli Kiievi Russ. Kui rääkida sakraalsusest seoses sellega, et keegi venelane oli Krimmis, on see absurd, sest sama loogika järgi on krimmitatarlaste pühapaik Moskva. 1552. aastal vallutasime Moskva ja riputasime selle müürile oma nuudi, mis pidi neile meelde tuletama, et nad end hästi ülal peaksid, sest muidu tuleme tagasi. Samas ei tule meil pähegi Moskvat enda omaks pidada.

Kuidas teie arvates tuleks Krimmi anneksioon lõpetada?

Me paneme siiski suuri lootusi Lääne sanktsioonidele, mis sunnivad agressori territooriumilt lahkuma. Kui seda ei toimu, liigub maailm väga ebameeldivas suunas. Sama asi oli, kui hitlerlastele loovutati Sudeedimaa lootuses, et Hitler piirdub sellega. Aga ei piirdunud. Kui mõeldakse, et Krimm anti ära ja Putin rahuneb – seda ei juhtu.

Samas võib öelda, et Putin on läinud nõnda kaugemale, mänginud ennast nurka, kust tal tagasiteed ei ole – kui ta nüüd Krimmist loobuks, poleks tal Venemaal enam asu.

Meenub episood 1985. aastast, mil olin Kolõma laagris. Mind viidi laagriülema juurde, kes ütles: „Praegu antakse sulle puhas paberileht ja sa kirjutad, et kahetsed, loobud kõigist oma nõukogudevastastest seisukohtadest ja hakkad normaalseks nõukogude inimeseks. Aga kui sa seda ei tee, ei välju sa siit eales ja

neid ei näe.“ Samal ajal võttis ta raamatu vahelt foto, mis kujutas mu abikaasat lapsega, ja lisas: „Nõukogude võim on sinust kõvemaid mehi murdnud.“ Samal ajal rääkis Gorbatsšov juba demokraatiast, perestroikast, aga siin oleks kui 1950. aasta! Kuna tema alustas sellisel matslikul moel, läksin samuti vanglaargoole üle: „Kuule, ülemus, sa oled kogu elu „šestjorka“ olnud ja teed vaid seda, mida ülemad käsivad. Homme ülemad ütlevad ja sa viksid mu kingi. Ära kujuta endast minu saatuse määrajat. Mina väljun siit kindlapeale, aga sinu nõukogude võim kukub peagi kokku ja sinusugused hakkavad kui rotid otsima, kuhu end peita. Ja andku jumal, et sina oma lapsi ei näeks!“

Ütlesin nii, ise sellesse uskumata, sest sel hetkel ei paistnud veel nõukogude võimu lõppu. Meenutan seda, sest ka siis olid nad enesekindlad ja uskusid, et nende võim on kõikumatu – „me lõmastame kõik!“ Aga Putin pole isegi mitte nõukogude võim – mida ta seal ka ei piiksuks, et „oleme säänsed ja määnsed, teeme nii ja naa!“ Midagi ta ei tee! Tähtis on, et demokraatlikud riigid ei langeks oma merkantiilsete huvidesse lõksu ja mõtleksid mõne sammu ette. Nagunii peab kõige eest maksma, aga kui ei maksa praegu, tuleb tulevikus seda kümnekordselt teha.

Kui palju teie kaasmaalasi praegu vabab Ukrainas elab?

Umbes 12 000 krimmitatarlast elab Hersoni ja Zaporizžja oblastis, nad lihtsalt pole veel jõudnud kodukanti tagasi pöörduda. Need on inimesed, kellele sai osaks teistkordne deporteerimine. Nad tulid nõukogude ajal Kesk-Aasiast, aga Krimmi neid ei lastudki. Nad jäid Krimmi lähikonnas asuvasse rajoonidesse, et siiski võimalusel koju pääseda. Siis seati end juba sisse ja kõik ei naasnud. Nüüd on ka umbes 10 000 krimmitatarlast seoses okupatsiooniga kodunt lahkunud. Aga minu ülesanne pole pelgalt need krimmitatarlased, kes asuvad mandriosas, – meie põhitegevus on seotud okupeeritud Krimmiga. Hoiame sealsete kaasmaalastega tihedaid sidemeid ja otsime teid olukorra lahendamiseks.

Muidu on krimmitatarlasi näiteks Türgis 3–5 miljonit, aga neid ei saa enam päris krimmitatarlaseks nimetada. Nemad läksid sinna 150 aastat tagasi ja on seal juba täielikult kohanenud, neist on ka mentaalselt saanud selle maa kodanikud.

On jäänud vaid mälestus, et nende esivanemad on pärit Krimmist. Samas on see ka suhteline, sest peamised demonstrandid Putini Ankara-visiidi ajal olid just nemad – pikettide ja loosungitega „Putin – Hitler!“, „Kao välja Krimmist!“ Ja ma arvan, et neil on mõju Türgi poliitikale.

Mis moodustab teie arvates krimmitatarlaste rahvusliku identiteedi?

Meie seas on neid, kes arvavad, et eelkõige on selleks islam.² Ma ei jaga seda arvamust ja leian, et usk on eraasi, aga meie tahame oma rahvuse säilimist omal maal, tema õitsengut. Leian, et usulist fanatismi ei tohiks meil olla, ja loodan, et kõik nõustuvad sellega. Samal ajal on meil ühtekuuluvustunne türki rahvaste perega ja me näeksime hea meelega türki liidu tugevnemist, sest nii oleks lihtsam oma huve kaitsta – Aserbaidžaan, Türgi, Usbekistan, kristlased-gagauusid.

Mida tahaksite lisada?

Tahan avaldada tunnustust Baltimaadele, eelkõige Leedule, kes seisavad kindlalt meie huvidest – samuti Lätile, Eestile ja Poolale. Ukrainale rasketel päevadel on nemad osutunud kõige usaldusväärsemateks liitlasteks. Me ei unusta seda kunagi.

Mustafa Džemilev (sündinud 13. novembril 1943 Krimmis) on üks tuntumaid krimmitatarlaste rahvusliku liikumise eestvedajaid, kes on aastaid töötanud Kesk-Aasiasse sunnitööle saadetud krimmitatarlaste kojunaasmise nimel.

Ta on endine krimmitatarlaste kõrgeima täidesaatva esinduskogu Medžlise esimees, Ukraina parlamendi liige aastast 1998 ja heategevusliku fondi Krimm president. Ta on Ukraina presidendi poolt ametisse nimetatud krimmitatari rahva asjade volinik.

Aastail 1966–1986 vahistati Džemilev kuuel korral süüdistatuna nõukogudevastases tegevuses ja ta oli kas vanglas, sunnitöölaagris või kandis tingimisi karistust. Talle kuulub pikima näljastreigi rekord inimõigusliikumise ajaloos, mis kestis 303 päeva ja mille käigus jäi ta ellu vaid sundtoitmise tõttu. ■

¹ Medžlis on krimmitatarlaste esindusorgan, mis valitakse Kurultail. Kurultai koosneb 250 delegaadist, kes valivad enda seast oma istungjärgul salajasel hääletamisel 33 Medžlise liiget. Lisaks sellele on kõigis paigus, kus elavad krimmitatarlased, kohalikud, regionaalsed medžlised, mida on 230.

² Krimmitatarlased on valdavalt sunniidid.

Inimõiguste aastakonverents 2014

„Väärikus inimõiguste kontekstis“

10. detsembril 2014 Tallinnas. Valitud kõned.

IV paneel „Venemaa väljakutsed: vaba meedia ja sõltumatute organisatsioonide sulgemine“
Venemaa ajakirjanikud kõnelesid viimasel ajal toimunud ja hetkeolukorrast Vene massiteabevahendites ning nende suhetest riigiga. Arutleti võimu surve, riigist sõltumatute liberaalsete väljaannete sulgemise või sundülevõtmise üle, olukorrast nii netimeedias kui ka „vanas“ ajakirjanduses ning selle tulevikust. Samuti räägiti kogu Venemaa lähitulevikust ehk võimalikest arengustenaariumidest praeguse välispoliitilise ja majandusliku kriisi tingimustes.

Galina Timtšenko on Venemaa ajakirjanik ja Meduza peatoimetaja. 1997–1999 töötas toimetajana ajalehes Kommersant. Seejärel asus tööle veebiväljaandes Lenta.ru, tõustes selle peatoimetajaks. 2010 Harvardi Ülikooli poolt läbiviidud uuringu sõnul oli Lenta.ru enimtsiteeritud Venemaa uudisteallikas. Märtsis 2014 Timtšenko vallandati, mida peeti poliitiliselt motiveeritud sammuks. Lenta.ru töötajad tegid avaliku pöördumise, milles öeldi, et vallandamise põhjuseks oli veebilehe muutmine propaganda tööriistaks, mis oleks Kremli kontrolli all. Koos temaga lahkusid mitmed töötajad, kellega koos asutati Riias veebiväljaanne Meduza.

Olukord Venemaa meedias on minu arvates katastroofi äärel. Paljud sõltumatud massiteabevahendid on väljasurev liik. Püüan selle iseenesest üpris lihtsa mõtte faktide abil teieni tuua. Surve veel alles jäänud sõltumatutele meediaväljaannetele ei alanud kuu-kaks ega ka pool aastat tagasi, ja ei alanud mitte Krimmist ja konfliktist Ida-Ukrainas. Enda jaoks olen selle alguse määranud 2011. aasta detsembris. Just täna saab kolm aastat kuulsast Bolotnaja väljaku miitingust. 2011. aasta talve massiline protest duumavalimiste võltsimise vastu oli võimudele ajendiks, et asuda taga kiusama sõltumatuid massiteabevahendeid. Survet avaldatakse igal rindel. Meie seadusandlik organ – Riigiduum – on keelamise tuhinas ületanud kõik võimalikud piirid. Kui meil varsti keelatakse hingamine, siis teadke, et see võeti vastu hääletusel ja erapooletuid ei olnud. Peale kõige muu avaldatakse survet massiteabevahendite omanikele. Kestab majanduslik surve.

Lisaks on olemas otsesed kutsekeelud sõltumatutele ajakirjanikele.

Kui me räägime seadusandliku keelamise tuhinast, mis Riigiduumat on tabanud, siis siin ma saan tuua ainult mõned näited, uskuge mind, tohutust hulgast seadusest, mis viimase pooleteise aasta jooksul vastu on võetud ja mis kõik ühel või teisel kombel piiravad massiteabevahendite vabadust. Miks see on tähtis? Asi on selles, et nende seadustega rikub Riigiduum eelkõige õigust pääseda ligi vabale informatsioonile.

Toimuv meenutab veerevat lumepalli. Näiteks viimase aasta jooksul viidi sisse muudatused Venemaa Föderatsiooni kriminaalkodeksisse, sh ekstremismi paragrahvi. Praegu võib selle paragrahvi alla langeda iga infokanal, mis annab sõna inimesele, kes kahtleb selles, kas Krimm ühendati seaduslikul viisil. Iga sugust kahtlemist Venemaa Föderatsiooni territoriaalses terviklikkuses – aga seaduse järgi kuulub Krimm praegu Venemaa koosseisu – vaadeldakse kui ekstremismiakti. Mis karistuse see kaasa toob? Lisaks trahvile ja võimalikule vanglakaristusele kaotab selle paragrahvi alusel süüdi mõistetu õiguse töötada mõnel erialal, sh ajakirjanduses. Laiendatud on riigireetmise ja spionaaži mõistet. Näiteks riigireetmist käsitatakse praegu nii: andmete edastamine, abi andmine välisriikidele, rahvusvahelistele või välismaa organisatsioonidele, kui nende tegevus on suunatud Venemaa julgeoleku vastu. See on väga laialivalguv ja vabalt tõlgendatav sõnastus. Näiteks on juba selgitatud, et rahvusvahelistele vaatlejatele valimisvõltsimistest teatamist võib

Inimõiguste Instituut

võtta riigireetmisena ja seda karistatakse 10–12-aastase vabadusekaotusega.

Või näiteks seaduseelnõu massiteabevahenditest-välisagentidest. Võib-olla te teate, et Riigiduum otsustas täna, et see seadus jõustub pool aastat varem. Nii et juba alates 2015. aasta septembrist ei tohi välisinvestorid omada massiteabevahenditest rohkem kui 20 protsenti.

Informatsiooni, infotehnoloogiat ja infokaitset käsitlev seadus keelab meil mitte ainult kutsuda inimesi kooskõlastamata miitingutest osa võtma, vaid ka neist miitingutest informeerida. Aga tuletagem meelde, et seaduse järgi on miitingud ja massiüritused iseloomult teatamis põhised. See tähendab, et inimesed, kes organiseerivad mõne protestimiitingu, või ürituse, või kõigest piketi, peavad võimudele ainult teatama, et neil on teatud ajal teatud kohas üritus. Meil aga on kujunenud loapraktika. Ja kui miiting ei ole võimudega kooskõlastatud või kui

Scanpix

27. jaanuar 2015. Vene opositsiooniaktivist Aleksei Navalnõi (vasakul) koos oma advokaadiga Moskva linnakohtus. Navalnõi rikkus koduaresti, kõneldes 15. jaanuaril 2014 raadiojaamas Ehho Moskvõ. Kohus arutab Navalnõi nõuet koduarest tühistada. T-särgil: „Navalnõi vend“.

võimud ei ole andnud luba, siis sellest teavitamine võib viia avaldamiskeeluni või näiteks internetiväljaande blokeerimiseni. Nii ei tohi informeerida isegi nende nõrduinud inimeste protestimiitigust, kes ei taha, et nende elamukvartalit tihendataks, kui see miiting ei ole võimude poolt lubatud.

Lastekaitseadus tundub olevat nagu õige seadus, mis kaitseb kahjuliku informatsiooni eest. Aga kuulame, kuidas kõlavad formuleeringud selles seaduses. See näeb ette karistusi mis tahes teadete eest, mis võivad potentsiaalselt tekitada kahju alaealisele, võivad saada teda destruktivsele tegevusele ärgitavaks motiiviks, tekitavad talle moraalselt kahju või kutsuvad esile hirmutunde. Aga igasugune uudis näiteks tulekahjust võib last hirmutada. Iga massiteabevahend, kes teatab kas tulekahjust või katastroofist või lennuki allakukkumisest, langeb potentsiaalselt selle seaduse alla. Karistus: administratiivtrahv või väljaande tegevuse peatamine kuni kolmeks kuuks.

On ettevalmistamisel mõned nn puhta interneti kohta käivad seadused. See tähendab kogu internetiliikluse filtreerimist juba selle sisenemisel Venemaale. Nii et ligipääsu soovimatutele ressursidele võib piirata igal ajal. Ma ei räägi sellest, et loomulikult võeti meil vastu seadus usklike tunnete solvamise eest. Tõsi küll, ateistide tunnete solvamist pole keegi käsitlenud. Ja jumal sellega.

Reklaamiseaduse parandused näevad ette, et kaabeltelevisioonis edastatavatel kanalitel, nn tasulistel kanalitel, on keelatud avaldada reklaami. Isikuandmete keelamise seadus, mis kohustab välismaiseid kompaniisid, kes on nii või teisiti seotud Venemaa kasutajatega, hoidma andmeid Venemaa kasutajate kohta Venemaa serverites. See ei ohusta mitte ainult välismaiseid sotsiaalvõrke Facebooki ja Twitterit, mis on loomulikult Venemaal kohal. See seab ohtu ka välismaiste väljaannete foorumid, kuhu venekeelsed kasutajad jätavad oma kommentaarid ja oma andmed.

Nende seadusandlike keeldude lugu on omamoodi unikaalne. See näitab Riigiduumade reaktiivset seisundit. Ma olen täiesti veendunud, et kurikuulus blogijate seadus, mis võrdsustab blogijad, kellel on üle 3000 lugeja, massiteabevahendiga, ning paneb nad kandma samasugust vastutust kui registreeritud massiteabevahend, võeti vastu ühe inimese pärast, kelle nimi on Navalnõi. Sest tema mõju blogosfäärile oli nii tugev, et kasulikum oli võtta vastu seadus ühe blogija vastu, ühtlasi sulgedes ka ülejäänute suud.

Seadus välisomandi kohta sündis minu arvates samuti ainult sellepärast, et ühest viimasest sõltumatust ajalehest, Vedomostist, ei saanud võimud jagu ei otsese surve ega omanike kaudu. Viimaste hulgas on kolm Lääne meediakompaniid, ja toimetuse poliitika mõjutamiseks võimul hoovad puuduvad. Ja võetigi vastu niisugune seadus. Need on reaktiivsed seadused, millest igaühe ülesandeks on teha lõpp konkreetsele tegevusharule, konkreetsele väljaandele, konkreetsele

20. november 2014, Moskva. (Vasakult paremale:) Novaja Gazeta peatoimetaja Dmitri Muratov, kes sai auhinna kodanikuühiskonna ülesehitamisele kaasaaitamise eest, ja Ljudmila Aleksejeva, kes on Moskva-Helsingi Grupi juht, Jegor Gaidari auhinnagala.

olukorrale, või panna vastumeelsetel suu kinni.

Mis puudutab omanikega seotud piiranguid ja surveavaldusi, siis me saame suurepäraselt aru, et omanike enamikule on meedia Venemaal väga harva põhitegevusega seotud vara. On härra Usmanov, ja tal on suur äri, ja veel natuke ajalehte Kommersant. Oli härra Potanin, kellel oli väga suur äri, ja natuke meediat. Täpselt samuti ka kõigil teistel. Nii et kui ühel kaalukausil on omaniku kogu põhiline äritegevus ja teisel kaalukausil meedia, siis piisab ohust tema põhiäri, et meedia lõpetaks Kremli ärritamise. See on

just see, mis toimus kirjastusega Kommersant. Siin konverentsil oli juba juttu kirjastuse Kommersant peatoimetajast, kes vallandati. See ei ole küll kahjuks päris õige näide. Kommersant muutus enne täiesti hambutuks väljaandeks, ja alles siis võeti maha peatoimetaja, kes oli selle ülesande täitnud ega olnud Kremlile enam vajalik.

Mis puutub survestamisse investorite kaudu, siis hiljuti suleti mitte eriti suur, kuid küllalt mõjukas veebileht Russkaja Planeta. Rahulolematust tekitas mingi vasakliberalism selle väljaande poliitika. Omanik ütles otse: „Teie poliitika ei

ole piisavalt vene kosmismi. Te ei käsitle Vene tsivilisatsiooni kui eraldiseisvat ja erilist.“ Ja peatoimetaja lasti lahti.

Kui rääkida otsesest mõjutamisest, siis me teame, mis juhtus raadiojaama Ehho Moskvõ ja tema veebilehega, kus vallandamisohu sattus peatoimetaja Aleksei Venediktov. Tema alluva sauts Twitteris tundus solvav presidendi administratsiooni inimestele, kes omakorda asusid mõjutama omanikku – Gazprom-Mediat.

Nii et olukord, kuhu on sattunud sõltumatud väljaanded, läheneb katastroofile. Ühelt poolt ei jäta seadusandjad katseid suid lõplikult kinni toppida. Samuti mõjuvad majanduslikud hoovad kas omanike näol või otsese survena reklaamiandjatele, kellel keelatakse avaldada reklaami ühes või teises mitte meelepärases väljaandes.

Lisaks on Vene meedia elus veel üks aspekt, nimelt Roskomnadzor. See on ametkond, kes võib blokeerida mis tahes internetiväljaande mõne minuti jooksul. Ta teeb seda peaprokuratuuri esildise või kohtu otsuse põhjal. Kahjuks on Venemaal levinud kohtueelne blokeerimine. Mis see on? Näiteks oli äsja juubel: veebilehekülj Grani.ru, mis on loodud aastal 2000, blokeeriti Roskomnadzori poolt sajandat korda! Samas ei ole selle veebilehekülje juhtkonnal ühtki dokumenti, mille alusel on blokeeritud, mis artiklitega ei olnud rahul – mis ei kõlvanud peaprokuratuurile. Formuleering kohtuliku arutamise käigus kõlas nii: „Tendentslik suunitlus. Kokkuvõttes me profülaktilise abinõuna sulgesime juurdepääsu teie ressurssile.“

Blokeerimine võtab mõne minuti, deblokeerimiseks läheb nädal. Aga on veel kohtulikud blokeerimised. Sest kohalike kohtute otsusel on näiteks Youtube olnud blokeeritud mõnes piirkonnas tervikuna – olgu Habarovskis või Smolenskis, mingil hetkel aga blokeeriti juhulikkult Yandex – suurim Vene portaali, täiesti kirjaoskamatu kohtuotsuse alusel.

Sellepärast on sõltumatu meedia väljasuuremise äärel. Ja ärge vaadake, et ma olen Cassandra, kes ütleb, et näeb Troojat põrmu varisemas. Sõltumatu meedia olukord nõuab pidevat tähelepanu. Muidugi toetame me kõik üksteist, kuid sellest toetusest on vähe, ja me vajame rahvusvahelise üldsuse tähelepanu.

Inimõiguste Instituut

Pildil III paneeli esinejad. Vasakult: kõnejuht Oliver Loode, isurite rahvusliku ühenduse „Soikkola“ liider Dmitrii Harakka-Zaitcev, koolasaamade esindaja Valentina Sovkina, krimmitatarlaste rahvusliku liikumise liider Mustafa Džemilev kuulamas Pavel Sulyanziga ettekannet.

Dmitri Muratov on Venemaa üks silmapaistvamaid ajakirjanikke. Sündinud Samaras. 1983. aastal kaitses teaduskraadi Samara Ülikoolis, seejärel töötas ajalehes *Volzhskiy Komsomolets*. Muratov on oma karjääri jooksul töötanud erinevates prestiižikates ajalehtedes: algul *Komsomolskaja Pravda*s, seejärel ühe asutajana *Novaja Gazeta*s. Alates veebruarist 1995 on ta *Novaja Gazeta* peatoimetaja. Muratov on töötanud elu jooksul mitmetes kriisikolletes, nagu Afganistan, Mägi-Karabahhia ja Tšetšeenia.

Ma tahaksin toetada seda, mida ütles Galina Timtšenko. See oli ammendav ettekanne.

Tahaksin veel rääkida telejaama Dožd ümber tekkinud olukorrast. Meie maa on praegu varjamatu sigaduse tunnistaja. Kui kõigepealt öeldi Doždile ja tema legendaarsele stuudiale üles üürileping, nad kolisid internetiajakirja Snob ja leppisid kokku, et lähevad sealt eetrisse jaanuari lõpuni, siis aga öeldi, et nad peavad järgmiseks esmaspäevaks sellest hoonest

lahkuma. Ma mäletan, kuidas seda kanalit külastas president Medvedev, ja kuidas need vahvad noored teda vastu võtsid. Kõik arvasid, et need on hipsterid, aga tuli välja, et need on inimesed, kellel on väärtused ja on selgroogu. Nüüd aga anonüümsed tagakiusajad, keda kontrollitakse minu arvates presidendi administratsioonist, jooksutavad neid kogu riigi silme all mööda Moskvat ja sunnivad pakku minema sellesse korterisse. Meie toimetust pakkus Doždile oma kontorit, aga kahjuks see ei sobi konfiguratsioonilt. Aga me peame ilmutama inimlikku ja eetilist solidaarsust, sest see ei ole enam lihtsalt tsensuur. See on eetilise vastuvõetavuse piiride laiendamine või muu ja ühiskonna vahelises dialoogis.

Veel võimust ja ühiskonnast. Meil on Troitskiga ühine mõte: ei ole mingit infosõda. On tõeline sõda. Kui Vene televisiooni peakanal näitab ärevat uudist, et Ukraina linna Slovjanski väljakul on Ukraina kaardivägi imiku risti löönud, siis otsisid tuhanded mehed üle kogu

Venemaa üles oma vana sõjaväevormi ja kogunesid rahvaväkke. See on kuritegu. See piirneb sõjakuriteoga. Paljud neist meestest, kes siiralt uskusid, et Slovjanskis tõesti nii juhtuski, on hukkunud. Kes vastutab?

Augusti lõpus, samal ajal, kui inimesed valmistuvad minema lasteaeda, õppima võõrkeeli või ostma uut autot, hüppab riigi peamises otsinguportaalil Yandex – kui te valite sõna „kuidas“ – välja küsimus: „Kuidas panna ennast kirja Donbassi rahvaväkke?“ Järelikult sa oled idioot! Sa tahad minna autojuhikursustele või panna last lasteaeda, aga tuleb välja, et kogu maa tahab panna ennast kirja Donbassi rahvaväkke! Täheleb, et otsingusüsteem ütleb sulle ette, et küsimus on asjakohane. See on otsene teadvusega manipuleerimine. Ja selgus, et meie rahvas, minu armastatud maal elavad kaasmaalased ei ole selle vastu kaitstud. Hiljuti ütles *Novaja Gazeta*s Jelena Panfilova, Transparency Internationali asepresident, väga täpse lause.

Ma tahan väga, et me kuuleksime praegu seda lauset ja teeksime selle heaks kõik, mis me suudame: „Peale õiguse elule, peale õiguse sõnavabadusele, peale õiguse usuvabadusele peab inimesel olema õigus olla kaitstud tema teadvuse riikliku propaganda vahenditega mõjutamise eest.“

Kasutatakse mõisteid „fašism“, „hunta“, „natsism“ – sõnu, mis on sügaval selle rahva hinges, kes on kaotanud XX sajandil eri sõdades 50 miljonit inimest, neist 30 miljonit Teises maailmasõjas. Kuidas saab ekspluateerida neid mõisteid, mis on seotud inimeste jaoks kõige pühamate asjadega! Manipuleerimine on niisugune, et isegi Euroopa on seda uskuma hakanud. Kui Putin on antifašist ja võitleb Ukraina fašistidega, siis miks toetab teda Marine Le Pen? Seletage mulle! Äärmusvasakpoolsed, näiteks Sahra Wagenknecht, toetavad Putinit sellepärast, et Putin on Ameerika vastu. Marine Le Pen aga toetab teda, sest Putin võitleb impeeriumi eest. Selle suure sasipuntra me oleme tekitanud ise, see on juba oma-moodi teadvuse haigus.

Kahjuks on meil sõna „patriotism“ tajunud kui agressiooni, mis on suunatud väljapoole, mitte aga nende inimeste hüveks, kes elavad riigis sees. Kahjuks on riigi propaganda mõjul kujunenud uus ühiskondlik lepe. Ma sõnastaksin selle

nii: „Illusoorse heaolu vahetamine näilise suuruse vastu.“

Meil on isegi korruptsioonist saanud uhkuseasi: „Näete, kuidas varastati!“ Lev Tolstoil on „Sõjas ja rahu“ suurepärane lause, kus husaariohvitser andis vastu vahtimist kasakale, kes tassis palki ja kes selle peale ütles: „Kui vahvalt härra mulle virutas!“ Neil päevil, kui South Streami projekt oli just sulgemisel, avaldasime materjali sellest, et juba teades projekti sulgemisest, ostis Gazpromi tütarfirma, kellele kuulub 50 % aktsiastest, Bulgaarias 122 miljoni rubla eest maatüki, kus South Stream oleks pidanud randa jõudma.

Meil ei ole asi mitte ainult Putinis. Mida rohkem me Putinit demoniseerime, mida rohkem me temast räägime – see on sama nähtus kui Joanne Rowling –, seda rohkem pumpame tema akusse energiat. Asi on selles, et riigis on kaotatud parlament. See parlament, mis võtab vastu keeluseadusi, millest väga hästi rääkis täna kolleeg Timtšenko, ei taipa mitte mõhkugi majandusest ega sotsiaalsfäärist. Ta saab aru seksist – selles nad on eksperdid! See on statsionaarne klounide korpus, kes juhib inimeste tähelepanu kõrvale tegelikust seadustest ja probleemidest. Viimasel ajal on Žirinovski teinud ettepaneku kehtestada kõigile seksuaalnormatiiv – neli korda aastas. Keelata preservatiivide ja rasedustestide propaganda. Keelata

asendusemadus. Nad arvavad, et nad on selle ala asjatundjad. Ausalt öeldes selle järgi, kui impotentselt nad võtavad vastu majandust puudutavaid seadusi ja nõõgivad keskmist ja väikeettevõtlust, arvan ma, et nad on ka siin ebakompetentsed.

Meil on hävitatud opositsioon. Venemaa FSB valitsus „K“ tegeles isiklikult Navalnõi kohtuasjaga.

Ja kõige selle juures – meil tuleb ära hoida sõda. Novaja Gazeta on võtnud rangelt patsifistliku hoiaku. Me peame toetama Porošenko ja Putini jõupingutusi, et lõpetada verevalamine Donbassis ja täita Minski kokkuleppeid. Kui on peatatud verevalamine, saab rääkida kõigest muust. Venemaa on otsustanud kuidagi ise katapulteeruda Euroopast. Aga nagu ütles teises seoses Sergei Dovlatov, kellega Tallinn pakkus varjupaika: „Ma lahkusin, õigemini, jäin.“ Ma tahan, et Venemaa jääks euroopaliku arengu teele.

Härra Vootele Hansen! Ma kingin teile albumi meie korrespondendi Jevgeni Feldmani fotodest, mis ta tegi Maidanil. Ja ma palun teid: Tartu Ülikoolis on üks paremaid lingvistika koolkondi Euroopas. Telligem neilt uurimus „Ühiskondliku teadvusega manipuleerimine massiteabevahendite abil“, et inimestel oleks käes õpetus, mida nendega peale hakata. Me oleme valmis eraldama selleks otsustabeks uurimistoetust.

III paneel „Põlisrahvaste inimõigused teoorias ja praktikas“

Selles plakis käsitleti põlisrahvaste inimõiguste olukorda ja arengusuundi maailmas, rõhuasetusega Eesti ja Euroopa jaoks olulistel piirkondadel. Arutelu oli mõtteliselt seotud 22.-23. septembril New Yorgis toimunud põlisrahvaste maailmakonverentsiga. Kuidas hinnata konverentsi tulemusi ning mil moel need mõjutavad põlisrahvaste õigusi järgneval aastakümnnendil?

Ühe aktuaalse küsimusena keskenduti Euroopa põlisrahvaste õigustele oma maale, territooriumile ja loodusvaradele: analüüsiti hõimurahva isurite püüdlusi vastu seista oma traditsiooniliste asualade industrialiseerimisele ja krimmitatarlaste pingestunud olukorda Venemaa okupatsiooni tingimustes.

*Pavel Suljanziga on aastakümneid tegele-
nenud põlisrahvaste õiguste kaitsmisega.
Ta on ÜRO põlisrahvaste alalise foorumi
äri ja inimõiguste töögrupi liige. 2008
oli Suljanziga ÜRO eriraportöör põlis-
rahvaste ja tööstusettevõtete suhete küsi-
muses. Alates 2004. aastast on ta rah-
vusvahelise fondi Batan esimees. Samuti
on Vene Föderatsiooni Põhja, Siberi ja*

*Kaug-Ida Põlisrahvaste Assotsiatsiooni
esimene asepresident.*

Olen hariduselt matemaatik, olen tööta-
nud koolis ja küllalt edukalt, mind tunnisi-
tati minu kodukrai parimaks matemaati-
kaõpetajaks. 1988. aastal olin sunnitud
alustama poliitilist tegevust, kui tolle aja
kohta nii saab öelda. Seda sellepärast, et
minu rahva, udehede territoorium anti

30 aastaks rendile ühele rahvusvahelisele
kompaniile metsaraieks. Minu rahvas
aga elab traditsiooniliselt, tegeldes jahin-
duse, kalapüügi ja korilusega. Lähtudes
kogemusest ja minu rahva ajaloost, oli
mulle ja minu hõimukaaslastele ja kol-
leegidele selge, et tuleb kaitsta taigat ja
oma territooriumi. Näiteks kuni 1970.
aastateni oli udehesid kaheksa etnilist
rühma, 1970. aastate lõpuks aga oli alles

ainult neli rühma. Kusjuures kadunud neli rühma ei hävitanud keegi füüsiliselt, küll aga hävitati elukeskkond ja nad lihtsalt sulandusid. Sellepärast tuligi mul alates 1988. aastast lülituda sellesse tööse, mis on kestnud palju aastaid. Meil siiski õnnestus oma territooriumi kaitsta. Seda territooriumi praegu tööstuslikult ei ekspluateerita. Lähtudes oma kogemusest suhtlemisel tööstuskompaniidega, tegin ma 2002. aastal ÜROs avalduse, et ma ei istu kunagi läbirääkimistelaua taha tööstuskompaniidega, sest meie, põlisrahvad ja töösturid, oleme antagonistid. Oma kõnes ma küll tunnistasin, et koostöö on vajalik, kuid et seda hakkab tegema juba põlisrahvaste poliitikute uus põlvkond. Ometi olin ma neli aastat hiljem, 2006. aastal, üks esimesi Venemaa põlisrahvaste esindajaid, kes kirjutas alla koostöölepingule Kaug-Ida suurima tööstuskompaniiga. Kompanii, mis tahtis töötada meie territooriumil, võttis endale kohustuse järgida põlisrahvaste õigusi rahvusvaheliste standardite tasemel. Räägin seda põhjusel, et täna esindan ma ÜRO töögruppi „Äri ja inimõigused“. Minu vaadete ja seisukohtade evolutsioon näitab, et tegelikult ei saa ükski kooslus, ükski riik, ükski kompanii pida ennast monopolistiks ega – nagu meil veel öeldakse –, maailma nabaks, mille ümber kõik peab keerlema. Mulle tundub, et alati, igal tingimusel, peavad inimesed leidma võimaluse kokku leppida, mitte aga esitama vastastikku nõudmisi.

2011. aastal võttis ÜRO ühehäälselt vastu ettevõtluse juhtpõhimõtted. Selle mõtte oli, et riik on kohustatud järgima inimõigusi, ettevõtjad ja ärimed peavad kandma vastutust oma tegevuse eest ning samuti vastutama inimõiguste eest. Sama dokumendi 3. peatükis on pööratud erilist tähelepanu neile inimestele, kes on äritegevuse pärast kannatanud. Samal aastal moodustati töögrupp, ja meie töögrupi kanda jäid mitmed ülesanded. Esiteks, need juhtpõhimõtted, nagu me ütleme, ellu viia. Üks meie töögrupi tänaseid prioriteete on kaasabi riikidele nende juhtpõhimõtete rakendamisel vajalike riiklike tegevusplaanide koostamisel ja elluviimisel. Meie töögrupi ülesandeks sai iga-aastase foorumi „Äri ja inimõigused“ korraldamine, ja veel mitmed ülesanded. Inimesena, kes edendab põlisrahvaste huve ja õigusi, on minu ülesanne töögrupis jälgida, et ka põlisrahvaste õigusi võetaks arvesse riiklike tegevus-

kavade ja muude seda sfääri puudutavate dokumentide koostamisel.

2013. aastal tegi meie töögrupp ÜRO peaassambleel ettekande, mis oli pühendatud äritegevusele ja põlisrahvaste õigustele. Tahan öelda, et ÜRO juhtpõhimõtted on samuti üks instrumente, mis kaitseb põlisrahvaste õigusi vahekorras äriga. Sealjuures peavad inimesed, kes tegelevad reaalselt oma rahvaste õiguse kaitsmisega, teadvustama, et väga sageli mõistab äri ainult raha keelt, aga mulle tundub, et on tähtis pidada dialoogi inimkeeles. Väga tähtis on selgitada ärimeesedele, et konfliktid, mis võivad tekkida, kui teostatakse põlisrahvaste õigusi riivavaid projekte, lähevad ärile palju kallimaks, võrreldes sellega, kui ärimed peaksid enne tsiviliseeritud läbirääkimisi nende kogukondadega, kelle huve nad riivavad.

Täna on rahvusvahelisel tasandil küllalt palju dokumente, ja ma toaksin mõned neist esile. Näiteks Maailmapanga poliitikas, mis on pangasiseselt kohustuslik, räägitakse põlisrahvaste õigustest. Nii et kui mõni riik tahab võtta Maailmapangalt laenu, peab ta täitma mitmeid tingimusi, sealhulgas arvestama ka põlisrahvaste õigusi. See puudutab ka rahvusvaheliste finantskorporatsioonide poliitikat, kes investeerivad eraärisse. See puudutab ka Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupanka. Omalt poolt tahaksin rõhutada, et see pank oli esimene rahvusvaheline finantsinstitutsioon, mis lülitas oma poliitikasse paragrahvi ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioonist, mis puudutab ühe või teise projekti kooskõlastamisega seotud küsimusi, mis riivavad põlisrahvaste õigusi. Samuti Ameerika Arengupank, ja muidugi ka teised rahvusvahelised finantsinstitutsioonid, mis finantseerivad äritegevust.

Kuna meie töögrupile on tehtud ülesandeks juurutada positiivseid tavaid, tahaksin öelda, et selleks ettekandeks valmistudes on mul tulnud uurida eri kompaniide kogemusi. Võin öelda, et mitmed kompaniid teostavad põlisrahvaste huvide ja õiguste arvestamisega seotud poliitikat küllalt edukalt. Nad lisavad oma sisedokumentidesse kohustused pidada kinni põlisrahvaste õigustest, mis muidugi on väga tähtis ja teeb rõõmu. Kahjuks peab ka märkima, et see pole mitte reegel, vaid erand. Ometi on see positiivse kogemuse juurutamine väga tähtis selleks, et äri saaks õppida ärit.

Umbes 2005. aastal analüüsis Kanada, kuidas välismaal töötavad Kanada kompaniid peavad kinni põlisrahvaste õigustest. See on väga hea eeskuju teistele riikidele, et teha samasugune analüüs.

Kaldudes põlisrahvaste õiguse ja äri teemast natuke kõrvale, tahan öelda, et põlisrahvad on üks kõige kaitsetumaid elanikkonna rühmi Maal. Selle kohta on väga palju näiteid. Mind kutsutakse vahel üliõpilastele loenguid pidama, ja pärast ühte loengut Moskva Kõrgemas Majanduskoolis tulevastele gaasi- ja naftatööstuse mänedžeridele küsis üks üliõpilane – pärast seda, kui ma olin neile rääkinud, et minu rahvast on umbes kaks tuhat inimest neljas külas: „Lugupeetud härra Sulyanziga! Kas teile ei tundu, et kõik teie jõupingutused, mis te täna teete oma rahva säilitamiseks, kogu sellele raisatud isiklik ja tööaeg on asjatud? Tsiivilisatsiooni arengutendents on, et kõik väikese arvuline kaob või assimileerub. Mis te arvate?“

Ma vastasin: „Kui järgida teie küsimuse loogikat, siis suure hiina rahvaga võrreldes on kõik rahvad väikese arvilised. Kujutage ette, et te ütlete kõikidele rahvastele: „Teie pingutused on asjatud ja varsti oleme kõik üks rahvas.“ Nii et mul ei ole vastust, aga mõtlema sellele peab.“

Ma tänan, et tänane päev oli pühendatud osalt ka põlisrahvaste õigustele. Loodan, et üheskoos leiame siiski lahenduse, mis laseb meie rahvastel mitte ainult ellu jääda, vaid ka areneda.

Videolt tõlkinud Toomas Kall. ■

Summutatud meedia võimalikkus tänapäeval

Intervjuu Maria Makejevaga. Küsis Ingrid Lepik

Kui suur on täna sõltumatu meedia osatähtsus Venemaal?

See ei ole suur. Arvan, et sõltumatu meedia hulk iseenesest on suur, kuid sõltumatuid uudisteallikaid on vähe. Minu hinnangul mitte üle 10% ning see on suur probleem.

Oleme meedia vahendusel kuulnud, et Kreml kavatseb Interneti kasutamist piirata ning seda eriti valitsusvastase tegevuse ohjeldamisel. Kuidas see mõjutaks Venemaa elanike igapäeva-elu?

See on tegelikult pisut naljakas. Kreml soovis nii toimida juba umbes 8 aastat tagasi. Midagi ei juhtunud, kuigi vastava valdkonna spetsialistidele, kes võiks Interneti kasutamist mõjutada, eraldati palju raha. Meil on olemas ka ülevaatlik raport, mis uurib Venemaale tulemuüri loomist Hiina eeskujul. Valitsus kulutas sealjuures suure summa raha eimillegi peale, kuna kogu Interneti ei suudetud kontrollida. Selline võitlus on juba ette kaotatud. Samuti kaotasid kõik spetsialistid, kes palgati riigi heaks tööle, projekti raames kummalisel kombel oma professionaalsuse. Hiilgavaid ideid on ka valitsusega mitte seotud vastasleeri inimestel ning nõnda pole absoluutne kontroll võimalik. Tegelikult ei saanud ka hiinlased laiahaardelise kontrolliga hakkama.

Kas Hiina stsenaarium on Venemaal üldse võimalik?

Ehkki taoline stsenaarium on teoorias võimalik, on seda kerge vältida. Isegi duumasaadikud saavad sellest suurepäraselt aru, kuid ometi teesklevad arusaamatust. Nende eesmärk on lihtsalt säilitada ühiskonnas hirm. Võib lausa öelda, et sihiks pole niivõrd hoida hirmu, kui võrd tagada enese pidev nähtavalolek. Nõnda, et me paratamatult võimu peale mõtleks ja ohtu tunnetaks. Mina ei soovi, et see kõik mind selliselt mõjutaks.

Hiljutiste sündmuste valguses, mis on Euroopas aset leidnud, on hakatud rääkima Euroopa-ülese venekeelse telekanali loomisest. Kas selline mee-

dium aitaks Kremli propaganda mõju vähendada?

Usun, et tegemist on hea mõttega ning telekanal peaks olema kättesaadav kõikidele Euroopas elavatele vene keelt kõnelevatele inimestele. Samas on kõigil venelastel hetkel võimalik osa saada telekanal Doždi tegemistest. Kuidas ma saaksingi mõnd muud telekanalit reklaamida? Eestis ma seda tähendanud ei ole, kuid kui käisin Lätis, siis tundis taksojuht mu ära ning huvitus minu tegemistest. Samuti ütles ta, et minu pärast ollakse mures. Lätis on Dožd suuremates telekanalite pakketides sees.

Meedia kanda on oluline roll Putini poliitikas. Kui meedia oleks sõltumatu, kas näeksite valimistel teistsuguseid tulemusi?

See on äärmiselt keeruline, kuid samas hea küsimus. Juhul kui inimesed saaksid hääletada ilma surveavalduseta, oleks parlament täiesti teistsugune, kuid president oleks endine. Samuti ei saa ma öelda, et meedia ei ole vaba. Meediaga seotud isikud hetkel lihtsalt ei tegele uudiste edastamisega, kuna neile tundub, et nad on sõjas. Ilmselt tunnevad paljud riikliku meedia esindajad end tõeliste patriootidena, kes kaitsevad oma kodu infosõjas Ühendriikide vastu. Nad tunnevad, et nad peavadki praegu nii toimima. See aga on nende enda valik ning ei mõjuta kuidagi mind ega minu sõpru ja kolleege.

Kui räägime Venemaa poliitikast, siis räägime ikka Putinist. Kas täna on tegelikult tõsiseltvõetavaid alternatiive Putinile ning kas nende poliitika erineks senisest?

Ma ei oska öelda. Ma ei ole seotud ühegi poliitilise liikumisega ega huvitu revolutsioonist. Samuti ei näe ma hetkel ühtegi teist inimest, kes võiks olla sama tugev liider. Sest igaüks, kes võiks sellele positsioonile pretendeerida, hävitatakse Putini poolt. Näiteks Aleksei Navalnõi, kelle suhtes on mul vastakad tunded, on karisemat, ta on populaarne ja näeb kena välja. Kõik eelmainitud omadused tulevad ju poliitikule ainult kasuks. Kuid kus ta hetkel viibib? Kahjuks on ta oma korteris

Inimõiguste Instituut

ja keegi ei tea, millal ta sealt välja tulla saab. Kui rahvas poleks tänavatele läinud, oleks ta poolteist aastat tagasi hoopis vangi pandud. Seega ei näe ma hetkel kedagi teist sellele positsioonile.

Samas see, et Putini administratsiooni aseesimehe sõnutsi pole Venemaad Putinita ja vastupidi, on täielik nonsens. Mõistagi oleks asjad äärmiselt kehvasti siis, kui Putin ühel hetkel järsku kaoks. See võrduks anarhiaga, sest Vladimir Putinit ümbritsevad inimesed ei ole temaga võrdsel tasemel, mistõttu ei oleks talle kiiret asendust võtta. Usun, et hetkel ei tea me paljut Putini kaaskonna kohta. Ilmselt pole nii mõnedki neist praeguse olukorraga rahul ning me ei tea, mida nad planeerida võivad.

Vene luuletaja Tjutševi värsiread ütlevad, et Venemaast ei saa mõistusega aru saada ning temasse saab ainult uskuda. Paljude Lääne inimeste jaoks on Vene hing midagi mõismatut ning kuigi vene inimesed ise võivad oma riiki kritiseerida, ei lase nad seda teha võõrastel. Kas Venemaa-vastased sanktsioonid võivad hoopis vastupidi mõju avaldada?

Esiteks selle luuletuse autor Tjutšev elas 20 aastat välismaal. Selle rumala luuletuse kirjutas ta samuti seal elades. Naasnud kodumaale, oli ta võtmeisik Läänest pärit publikatsioonide ja kirjanduse tsensuurimisel. Ta oli hea poeet, kuid ka paras

Scanpix

10. detsembril 2014. Helitehnikud Venemaa ainsa sõltumatu telekanali Dožd puldiruumis. Dožd on pidanud oma tegevuse jätkamiseks pagema tavalisse korterisse. Kuigi valitsus on teda igat moodi survestanud, pole Kreml siiski seda haruldast sõltumatut kanalit sulgenud, kuid on viinud kanali aeglase väljasuremiseni.

kaabakas. Ma ei arva, et need luuleread kirjeldaksid vene hinge olemust. See kirjeldab situatsiooni, kus asjalood on nii kehvad, et pole mõtet optimistlik olla. Aga kui sul enam väljavaateid ei ole, siis sa ju usud ja loodad.

Teiseks ei meeldiks ühelegi rahvale kuulata kriitikat enda suunal. Aga kui ma kuulen kriitikat oma riigi kohta, siis mul jääb üle vaid öelda, et see ei ole minu süü. Mina sellist riiki ei soovinud ning ei hääletanud Putini poolt. Muud ma kahjuks teha ei saa. Peale selle muidugi, et jätkan oma tööd. Samuti soovin ma rõhutada seda, et Doždi näol pole tegemist opositsioonilise meediaga, nagu vahel arvatakse. Me soovime lihtsalt teha oma tööd, milleks on professionaalne ajakirjandus – mitte midagi rohkemat ega vähemat. Venemaal on lihtsalt kaduma läinud ajakirjanduse kui mõiste tõeline sisu.

Kolmandaks ei usu ma, et sanktsioonid midagi Venemaa juures muudaks. Läänes soovitakse uskuda, et sanktsioonid hakkavad tööle samm-sammult ning kuude möödudes venelased avavad oma silmad ja mõistavad tegelikku olukorda. Sanktsioonid Iraani vastu polnud üldse nii tugevad, kuid seal koondus rahvas veelgi

tugevamalt Ahmadinejadi ümber. Inimesed ei suhtu sanktsioonidesse nii, nagu suhtub Lääs. Euroopal peaks Venemaa jaoks olema mingisugune muu plaan.

Kas võib siis öelda, et sanktsioonid distantseerivad Venemaad Läänest?

Absoluutselt. Inimesed näitavad senisest enam üles austust Putini vastu. Sanktsioonid teevad temast venelaste jaoks „oma mehe“. Ma ei oska öelda, mida Lääs tegema peaks, kuid olen veendunud, et praegune asjaajamisviis on väga vanamoodne ja rumal. Sanktsioonide teed mindi just seetõttu, et muud plaani ei ole. Olen üllatunud, et minu omaga sarnast seisukohta jagab ka Hodorkovski. Samas on plaan lihtsalt plaan ning see ei pruugi päriselul realiseeruda. Eriti sellises komplekses riigis, nagu seda on Venemaa.

Kas te oma tegevuse tõttu ka kardate?

Ei, sest olen väsinud kartmast. Minu näol pole tegemist ei varga ega mõrvadega. Samuti maksan ma makse ning olen Vene kodanik. Mis põhjusel peaksin ma kartma? Aga oht on ikka, nagu alati. Pessimism ja surmahirm on väsitavad ja see-

tõttu ühel päeval üles ärgates ma otsustasingi, et ma ei karda enam.

Marina Makejeva on Venemaa ajakirjanik, raadio- ja TV-saatejuht. Makejeva töötas üle kümne aasta Vene uudisteagentuuris Vene Raadio (Russkoje Radio). Vene Meedia Grupis sai temast uudisteankur ja hiljem peadirektori asetäitja. Ta juhtis saateid „Inimeselt inimesele“, „Vene puhkus“, „Lugeja“ ja 2005-2007 „Räägime“, millest sai kolmetunnine hommikusaade RNS-is (Russian News Service). Saade sattus 2007. aastal riikliku reidi alla ning lõpetati.

2007-2010 töötas Makejeva raadiojaamas Serebrennyj Dožd, juhtides saadet „Majanduskeskkond“. Alates 2010. aastast on ta Vene sõltumatu telekanali Dožd asedirektor ja informatiivse programmi „Siin ja praegu“ saatejuht. ■

NATO – kaasavam ja nutikam organisatsioon, mis põhineb ühistel väärtustel

Intervjuu Marriët Schuurmaniga, NATO peasekretäri eriesindaja naiste, rahu ja julgeoleku küsimustes¹. Küsis Florian Hartleb

Uute julgeolekuväljakutsetega seoses: kuidas saab rahvusvahelise õigusega tagada rahvusvahelise korra stabiilsust?

NATO perspektiivist on ainus vastus see, et tuleb elada meie põhimõtete järgi, milleks on naiste ja meeste võrdsed ja individuaalsed õigused ja väärikus. Ukraina juhtum näitab, et meie väärtused on rünnaku all. See tähendab, et järgnevad sõjalised konfliktid on samuti seotud väärtustega. Venemaa vaenutegevus Ukraina vastu on sügavalt kõigutanud meie visiooni terviklikust, vabast ja rahumeelsest Euroopast. Me oleme valmis üheskoos tegutsema ja kaitsma otsustavalt vabadust ning meie ühiseid väärtusi: isikuvabadust, inimõigusi, demokraatiat ja õigusriiki. Meie viimasel, septembris Walesis toimunud tippkohtumisel kinnitasime uuesti, et jääme ka edaspidi kindlaks kõigi kolme meie strateegilises kontseptsioonis ette nähtud põhiülesande täitmisele: kollektiivne kaitse, kriisiohje ja koostööpõhine julgeolek. Walesis tegime otsused, et astuda vastu tänastele ja homsetele väljakutsetele. Me oleme jätkuvalt kindlaks jäänud kollektiivsele kaitsele ning kõigi liitlaste julgeoleku tagamisele. Me kohandame oma tegevust, sealhulgas Afganistanis, vastavalt sellele, kuidas olukord areneb ja millised väljakutsed on alles jäänud. Lisaks tugevdame partnerlussuhteid riikide ja organisatsioonidega kogu maailmas, et üheskoos paremini julgeolekut luua.

Milline on NATO seisukoht Venemaa suhtes?

Nagu NATO peasekretär Jens Stoltenberg hiljuti Brüsselis toimunud ministrite nõupidamisel rõhutas, mõistame kategooriliselt hukka Ukrainas valitseva olukorra eskaleerimise Venemaa poolt ja selle ebaseadusliku sõjalise sekkumise. Me nõuame ka, et Venemaa peataks oma vägede tegevuse Ukrainas ja selle piiride ääres ning viiks need sealt ära. Ukraina suveräänsuse ja territoriaalse tervikluse rikkumine on tõsisel vastuolul rahvus-

vahelise õigusega ja on suur oht Euro-Atlandi julgeolekule. Me ei tunnusta ei praegu ega tulevikus Krimmi ebaseaduslikku ja põhjendamatu annekteerimist Venemaa poolt. Meile valmistab Venemaa poolt piirkonnas tekitatud vägivald ja ebakindlus väga suurt muret. Venemaa toetatud separatistide tegevuse tõttu on humanitaarolukord Ida-Ukrainas halvenenud ja seal valitseb suur häving. Meile valmistab muret Krimmi põlistatarlaste ja teiste kohalike kogukondade diskrimineerimine. Me nõuame, et Venemaa võtaks meetmeid kõigi Krimmis elavate inimeste turvalisuse, õiguste ja vabaduste tagamiseks.

Millistest saavutustest saab rääkida sugude võrdsuslikkuse valdkonnas?

Üks tähtsamaid kordaminekuid seisneb selles, et naiste küsimused, mida varem seoses rahu ja julgeolekuga sisuliselt ei käsitletud, on täna päevakorral. Näiteks seksuaalne vägivald. See on probleem olnud enamikes sõdades ajaloo jooksul. Samas on selle temaga tegeldud alles viimased paar aastat. NATO on koos oma partneritega otsustanud kaotada tõkked naiste osalemisele konfliktide ennetamisel, ohjamisel ja lahendamisel ning rahuloomes. Lisaks on otsustatud vähendada konfliktist tulenevat ning soopõhist vägivalda. Naiste suurem osalus võib tähendada eelkõige näiteks seda, et julgeolekuvaldkond leiab ühiskonnas suuremat kõlapinda ning rohkem usaldust ja lugupidamist. Naiste juhipositsioonidel osalemise edendamist toetavad algatused nagu ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon 1325 (UNSCR 1325). See dokument, mis võeti ühehäälselt vastu 2000. aastal, taaskinnitab naiste õigust võrdsel osalusele rahu- ja julgeolekuprotsessides ning kutsub üles suurendama naiste esindatust kõigil otsustamistasanditel. UNSCR 1325 on kahtlemata loonud naistele juhipositsioonidele tõusmiseks võimalusi ja täna kasutavadki paljud organisatsioonid oma töötajate värbamisel sookvoote. Nende ambitsioonikate

Erakogu

eesmärkide saavutamiseks teevad NATO ja selle partnerid koostööd teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega – eelkõige ÜROga – ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega. Me püüame sooperspektiivi loomiseks oma igapäevasesse julgeolekutegevusse, sealhulgas luure ja seire, ja seda mitte ainult rahuvalveoperatsioonides, vaid ka siis, kui tegu on kollektiivse kaitsega. Me ei tohiks seda pidada enesestmõistetavaks, eriti meie piiridel. Me teame näiteks, et Ida-Ukrainas, eriti selle kohalikes kogukondades, mõjutab vägivald naisi ebaproportsionaalselt rohkem. Kahjuks ei saa me palju infot selle kohta, kuidas praegune olukord Ida-Ukrainas mõjutab mehi ja naisi. Sellegipoolest peaksime vähemalt püüdma seda infot koguda, eriti koostöös oma kohalike ja rahvusvaheliste partneritega. Sest sellest võib sõltuda see, kui targalt me reageerime.

Kuidas saab Eesti kaasa aidata?

NATO liikmesus tagab usaldusväärse sõjalise heidutuse ja kollektiivse kaitse. Eesti, nagu teisedki NATO liikmesriigid, paneb rõhku mobiilsete ja kestlike relvajõudude arendamisele ning nende rahvusvahelistes rahuvalveoperatsioonides osalemise suutlikkuse parandamisele. Rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas toimub praegu väga palju muutusi, mis

tähendab, et julgeoleku mõiste on muutunud laiemaks ning julgeolekuga seotud küsimused on tekkinud sektorites, kus neid varem ei olnud – uued ohud, nagu näiteks terrorism, energiajulgeolek ja küberjulgeolek. Seega muutuvad julgeoleku tagamisega seotud vajadused aja jooksul nii NATO kui ka Eesti jaoks. Eestil on NATO-s väga tähtis funktsioon, mis ei hõlma ainult rahuvalveoperatsioone. Eesti on seoses meie soolise võrdõiguslikkuse püüetega pakkunud ka sootemalisi koolitusi.

Te teenisite kaua aega Aafrikas, sealhulgas hiljuti iseseisvunud Lõuna-Sudaanis. Mida saaks Teie arvates ära teha ebolaepideemia lahendamiseks?

Ebola tekitatud humanitaarkatastroofist on meil ainult osaline pilt. Vaja on NATO kogemusi, liikmete parimaid tavasid. Pikemas perspektiivis tuleb rohkem rõhku panna Lääne-Aafrika praegu väga hapraste tervishoiusüsteemide tugevdamisele. NATO väed peaksid olema väga hästi ette valmistatud, et luua kohapeal nüüdisaegseid meditsiinarajatisi. NATO väed on ka saanud keemilise ja bioloogilise sõja väljaõppe ning nad on varustatud patsientide isoleerimiseks ja ravimiseks. Enamiku NATO liikmete sõjaväes on olemas kutselised meedikud, kes on vajaduse korral valmis tegelema ebolaga. Sõdurite nakatumisohu aitaksid vähendada isiklikud kaitsevahendid, range kinnipidamine meditsiini- ja hügieeninõuetest ning pidev kontroll ja jälgimine. Kuid looduslike epideemiatega seotud spetsiifilised väljakutsed ei ole kunagi olnud ühegi kestvama NATO tegevuse fookuses. Üldiselt võtame oma vastutust Aafrika eest väga tõsiselt. Selle hea näide on Mali, kus toimus esimene operatsioon NATO liikmete suurel osalusel. Meie ülesanne on pakkuda piirkonnale tulevikulahendusi, koordineerida ja ühtlustada oma tegevust eesmärgiga, et piirkond saaks edaspidi ise oma julgeolekut tagada.

Kuidas hindate raske 2014. aasta lõpus naiste nimel tehtud pingutusi?

Üldiselt oleme parandanud naiste positsiooni ja andnud neile hääle. Me tahame olla kaasavam ja nutikam organisatsioon. Meie jõupingutuste edukuse näiteks on Kosovo, kus on suurem stabiilsus ja ka paremad naiste õigused. Meie uue Afganistani-operatsiooni sõjaline kontsept-

Ajakirja Time 2014. aasta 22.–29. detsembri numbriga kaanepilt – aasta inimene. Keskmisel kaanefotol on Dr. Jerry Brown – Libeeria kirurg, kes muutis oma haigla kabeli riigi esimeseks ebola ravi keskuseks. Ajakiri pildistas kaanepildi jaoks ka teisi inimesi: Salome Karwah (vasakul), kes ise tervenes ebolast, kuid kaotas haigusele oma vanemad ja nõustab nüüd Libeerias patsiente; Ella Watson-Stryker (all vasakul), rahvusvahelise abiorganisatsiooni „Arstid ilma piirideta“ tervisenõustaja, kes on märtsist saadik aidanud Lääne-Aafrikas ebola vastu võidelda; Foday Gullah (all paremal), kiirabi brigaadi arst, kellel õnnestus ebolast paraneda, ning dr Kent Brantly (paremal), kes pidas Monrovia ebola haiglat ja kellest sai esimene ameeriklasest nakatunu. Time nimetas oma 2014. aasta inimesteks meedikud, kes võitlevad juba enam kui 6300 inimelu nõudnud ebola epideemia vastu. Hemorraagiliste viiruspalavike hulka kuuluva ebola epideemia sai alguse Libeerias, Guineas ja Sierra Leones. Nakatumisjuhtumeid on esinenud ka Nigeerias, Malis, Hispaanias, Saksamaal ja USAs. „Maailm võib öösel rahulikult magada, sest on mehi ja naisi, kes on valmis võitlema,“ kirjutab Time'i toimetaja Nancy Gibbs prestiižse numbriga juhtkirjas. „Väsimatu julguse ja inimlikkuse eest, selle eest, et nad võidavad inimkonnale aega oma kaitse parandamiseks, riskimise eest, vastupidamise eest, ohverdamise ja päästmise eest on ebola vastu võitlejad Time'i 2014. aasta inimesed.“

sioon sisaldab ka naiste õigusi. Julgeoleku tagamise paremaid vahendeid saab eksportida ka teistesse piirkondadesse. Kollektiivne enesekaitse tähendab ühiste väärtuste paremat mõistmist ja seda mitte ainult reageerivalt. Euroopat võib pidada parimate tavade piirkonnaks, kus valitseb rahu, vabadus ja stabiilsus.

¹ See ametikoht loodi 2012. aastal Norra valitsuse ettepanekul ning alaliseks sai see 2014. aasta septembris. Marriët Schuurman on kõrgetasemeline NATO kontaktisik kõigis naiste, rahu ja julgeolekuga seotud küsimustes ja tema eesmärk on hõlbustada NATO poliitika koordineerimist ja järjepidevust nendes valdkondades. Suursaadik Schuurman on karjääridiplomaat, kes on teeninud paljudes riikides ja piirkondades ning olnud Madalmaade Välisministeeriumi mitme prioriteetse valdkonna eestvedaja. ■

1. veebruari 2015 seisuga oli ebola haigusjuhtumeid registreeritud 22 495, neist surmaga lõppesid 8981. Kõige suurem haigestumiste arv on olnud Sierra Leones 10 740, surmade arv 3276. Kõrgeim suremusprotsent on olnud Guineas: 2975-st 1944. Raportieelsel nädalal diagnoositi ebola viirus 39 inimesel Guineas, 5 inimesel Libeerias ja 80 inimesel Sierra Leones.

Alates 1976. aastast, mil esmakordselt ebola viirusega Kongo Demokraatlikus Vabariigis kokku puututi, on terveks saamiste arv tõusnud 12% üle 50% haigusjuhtumitest. Samas pole haigestumiste arv kunagi olnud nii ulatuslik ja piire ületav kui 2014. aastal. Seni kõige suurem haiguspuhang toimus 2000. aastal Ugandas, 425 juhtumit. 38 aasta jooksul on ebola viiruspuhanguid olnud 29 korda.

Allikas: Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) koduleheküljel ■

Miks ja kuidas tekib islamiäärmuslus?

Vladimir Sazonov

orientalist

Selle aasta jaanuari alguses islamiäärmuslaste poolt korraldatud julm terroriakt Pariisis satiiriväljaande Charlie Hebdo toimetuse ruumides vapustas tervet läänemaailma. Seoses islamistide aktiveerumisega Lähis-Idas ja ka lääneriikides on tekkinud inimestel küsimus: miks ja kuidas tekib islamiäärmuslus?

Selleks et alustada rääkimist islamiäärmuslusest, tuleb vaadata Lähis-Itta, kus islam kui usk alguse sai. Islam tähendab alistumist jumala ehk Allahi tahtele.¹ See moslemite jaoks ülioluline sõna on tekkinud araabiakeelsest sõnast *aslama* – „allutab end“. Seega on islam enese alistumise ja ka teiste alistamise religioon. Tuntud islamiuurija David Waines väidab, et „islam tähendab „püüdlemist ainujumala õpetuse suunas, selle aktiivset äratundmist ja allumist. Need, kes seda praktiseerivad, on moslemid (õpetlased ja tavalised usklikud), kellest moodustubki kogukond“.² Moslemite arv on maailmas viimastel aastatel drastiliselt suurenenud, sh ka Euroopas. Üldiselt on islam rahumeelne ja eelistab rahumeelset teed. Kuid alati on olnud ka ekstremistlikke³ liikumisi, fundamentalistlikke sekte, mis on viimasel ajal tugevalt aktiveerunud (Al-Qaeda, Islamiriik jne).

Märksõnad, millega mõnes Lähis-Ida riigis toimunud ja toimuvat võib iseloomustada, on kodusõda, terrorism, usufanatism, sallimatus, usulis-etnilised konfliktid ja genotsiid. Kuid samas on see väga ühekülgne pilt keerulisest regioonist. Ei tohi unustada, et Lähis-Ida on inimkonna häll, kus tekkisid hiilgavad Egiptuse, Elami ja Mesopotaamia tsivilisatsioonid, kus leiutati ratas, alkohol, keraamika, rajati esimesi linnu, kust sai alguse kirjandus, geomeetria, astronoomia, meditsiin jne. Lähis-Ida piirkond on omapäraste ja silmapaistvate kultuuride sulam ja nelja maailmausundi sünnikoht – zoroastrism, judaism, kristlus ja islam; paljud-paljud ideed on alguse saanud just Lähis-Idast.

Selle piirkonna mõistmine pole lihtne ülesanne. Sest ka islamiäärmuslus on teataval määral üks Lähis-Ida produkte, kuna esimesed monoteistlikud usundid (sh ka islam) sündisid just seal. Usufanatismi algete ja pühasõdade kontseptsiooni kodumaaks võib pidada paljuski Levanti. Ususõjad Lähis-Ida kultuuriruumis on muistsed ja üpriski levinud nähtused, mis oma juurtega ulatuvad veel eelkristlikusse ajastusse, kui hakkasid tekkima esimesed riiklikud moodustised ja kujunesid välja usundid.⁴ On olemas hulgaliselt kirjalikke allikaid sõjateoloogia algete kohta juba muistses Sumeris alates u 2600–2500 eKr, mil tekkis sõdade teoloogiline õigustamine – sõdu hakati pidama jumalate nimel ja jumalate toel ning neid põhjendati jumalate tahtega.⁵ Näiteid ususõdadest võib leida ka antiikajast, kui kestis zoroastristliku Pärsia impeeriumi ja kristliku Rooma impeeriumi (hiljem Bütsantsi) sajanditepikkune vastasseis. Usu ärakasutamine poliitilistel eesmärkidel jätkus Lähis-Idas ka hiljem seoses islami võidukäiguga Lähis- ja Kesk-Idas 7.–9. sajandil. Ka Euroopa riikide ristiretked Lähis-Itta alates 11. sajandi lõpust kandsid selgeid ususõja tunnuseid. Sarnaseid näiteid on Lähis-Idast teada kaugetest ajastutest kuni tänapäevani välja. Näiteks Ottomani impeeriumi üks võimsamaid ja jõhkramaid valitsejaid Selim I (1512–1520), fanaatiline sunniit, kes tajus end Jumala asehaldurina maa peal, alustas oma valitsemist sellega, et käskis 1512. aastal Allahi nimel tappa 40 000 šii moslemit, kes elasid Anatoolias. Kaks aastat hiljem alustas see Türgi sultan verist sõjaretke oma peamise vastase, šiitliku Iraani vastu loosungil all „Õige islami kaitseks hereetikute-šiitide vastu“.⁶ Viis sajandit hiljem, tänapäeva Aafrikas, Lähis- ja Kesk-Idas, kõikjal, kus on levimas usufanatismi ilmingud ja religioosne radikalism, kasutavad islamifanaatikud analoogseid väljaütlemisi. Lähis-Idas tegutsev Islamiriik teostab vallutusi Jumala nimel: tapetakse, piinatakse või represseeritakse, viiakse läbi genotsiide

Erakogu

teiste etniliste ja usuliste gruppide suhtes (nt kristlased, druusid või jeziidid).

Nüüd aga küsimus: miks on just tänapäeval fundamentalistidel selline soodne pind tegutsemiseks Lähis-Idas ja miks nende ideed nii kiiresti levivad (sh ka Euroopas)? Teadagi on laiem toetus ükskõik mis liiki fanatismile tavaliselt võimalik pigem sellistes piirkondades, kus on toimumas mõni sügav kriis, kus on olemas mingi konflikt või lõhenemine. Kriis ja konflikt igas mõttes – olgu see kriis ühiskonnas, majanduses, poliitikas või usus või hoopis maailmavaadete kokkuvarisemine. Usufanatismi puhangud Lähis-Idas on mõnes mõttes ka vastureaktsioon teatud protsessidele, kas või Lääne riikide koloniaalpoliitikale 19.–20. sajandil ning üldse Lääne ja Venemaa pikaajalisele sekkumisele Lähis- ja Kesk-Ida asjadesse alates brittide tegutsemisest Lähis- ja Kesk-Idas kuni Nõukogude vägede invasioonini Afganistani 1979. aastal ning Iraagi sõjani 2003. aastal jne.

Usufanatismi tekkele kaasa aitavaid faktoreid on palju. Nimetagem siin vaid mõned. Eelkõige on oluline inimeste sotsiaalne taust – kas ollakse pärit vaesest piirkonnast, kas seal on suur töötute osakaal jne. Teine määrav fundamentaalne alus on haridus, kolmandaks on usk ja

Scanpix

4. detsember 2014. Al-Qaeda Levanti võitleja korrastamas relvi võitluseks Hezbollah' ja Iraani šiitide vastu.

tavad. Vähe- või mitteharitud, vaesemad, isoleeritud grupid on sageli mõjudele vastuvõtlikumad kui need, kes on omandanud hea hariduse ja kelle silmaring on laiem kui tavalisel külas elaval karjusel, kes võib-olla pole isegi suuremas linnas kunagi käinud. Kindlasti mängib rolli ka vaenu ja sallimatuse õhutamine ning mingil määral vastuseis läänestumise protsesside ja Lääne väärtuste suhtes.

Kõige olulisem tegur on usk. Ei saa öelda, et islam soosiks äärmuslust. Ükski usk pole äärmuslik oma loomult, kõik sõltub ikka inimestest, nende valikutest, tõlgendustest ja soovidest näha seda, mida nad tahavad näha. Igast püharaamatust võib lugeda välja asju, millega saab inimesi manipuleerida. Kui rebida välja sobivad lauseid ja panna neid teatud konteksti, siis usufanaatikud suudavad sellisel moel

osavalt ära kasutada nii Piiblit, Koraani, Avestat kui ka muid pühasid tekste.

Äärmuslusel on lihtsam leida pinda just nendes riikides, kus valitsus on nõrgem, kus on tõsised vastuolud ja kus keskvoim ei kontrolli piisavalt situatsiooni. Haprad ja suurte sisemiste probleemide või konfliktidega riigid on kõige suuremas ohus ja pakuvad kasulava islamiäärmusluse tekkele: Afganistan, Süüria ja Iraak.

¹ Д. Уинтл, История ислама с VII века до н.э. Издательство Астрель, Москва, 2008, v.

² D. Waines, Sissejuhatus islamisse. Tõlk. Ü. Peterson, H. Einasto, AS BIT 2003, lk 15.

³ Ekstremismi kohta vt näiteks Extremism Within And Around Us, (toim.) A. Kilp ja A. Saumets – KVÜÖA toimetised 14/2011; D. S. New, Holy War. The Rise of Militant Christian, Jewish and Islamic Fundamentalism (McFarland&Company,

Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London 2002).

⁴ Vt nt R. Schmitt. Der „Heilige Krieg“ im Pentateuch und im deuteronomistischen Geschichtswerk. — Alter Orient und Altes Testament, 381. Münster: Ugarit-Verlag; S.-M. Kang, Divine War in the Old Testament and in the Ancient Near East (=Beiheft zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 177, W. de Gruyter, Berlin – New-York 1989).

⁵ Vt P. Espak. The Emergence of the Concept of Divine Warfare and Theology of War in the Ancient Near East. — Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste (KVÜÖA) Toimetised, 14, 2011, lk 115–129; A. Põldsam, Sõjast ja rahust Heebrea Piiblis. Eesti Akadeemilise Orientalistseltsi aastaraamat 2009/2010, 85–90.

⁶ A. Saumets, V. Sazonov (toim.). Sõna sõjast ja sõda sõnast: Tekste ja tõlgendusi- KVÜÖA toimetised 16/2012, lk 12–13.

Keda esindab Islamiriik?

Mart Nutt

Äärmuslust on mõnikord peetud ideoloogias vääristunud vormiks. Seejuures ei ole eriti oluline, mis ideoloogiaga on tegemist. Igasugust ideoloogiat, ka kõige humanistlikumat, võib moonutada sedavõrd, et äärmuslikke ideid ja tegevust õigustada. Ja ajaloo vältel oleme korduvalt näinud äärmuslike ideede esilekerkimist täiesti erinevalt aluselt, nende levikut, mandumist ja allakäiku. Äärmuslikkusesse jõudsid mitmed keskaja kristlikud ketserlikud voolud. Äärmuslust oleme näinud ka tänapäevaste kristlike sektide juures, kus on kehtestatud juhikultus ja maailmalõpu ennetamiseks kollektiivselt teise ilma mindud. Nõustun nendega, kes väidavad, et sellised äärmusvoolud ei kuulu üldse kristlusega kokku, kuigi võivad kasutada kristlikku sümbolikat või retoorikat. Pigem seisavad need lähemal satanismile või mõnele muule surmaideoloogiale.

Religioossed juured on ka äärmusideoloogiatel, mis traditsioonilistele usunditele vastanduvad. Näiteks fašism, natsionaalsotsialism ja kommunism. Nad kõik seavad endale mingi religioosse lõppeesmärgi, olgu selleks siis valitud rahvuse või rassi valitsemine, kommunistlik maine paradiis või muu seesugune utopia. Kõikvõimalikel äärmusideoloogiatel ja -liikumistel on märgatavalt enam ühisjooni kui erinevusi. Eesmärgi ja vahendi suhe äärmusliku võimu seisukohalt on sõnastatud juba Machiavelli poolt: eesmärk pühitseb abinõu. Sisuliselt tähendab see, et eesmärgi saavutamise nimel on õigustatud vägivalda kasutamine. Kui aga ideoloogia juba lubab vägivalda kasutada, siis muutub vägivald mingil hetkel ohjeldamatuks ja terror põhiliseks enda tahte maksmapanemise vahendiks.

Islamiäärmuslusega ei ole kuidagi teistmoodi kui muude äärmusluse vormidega. Nii, nagu seda võis näha Al-Qaeda puhul, ilmneb sama ka Islamiriigi nime kandva terroriorganisatsiooni tegevuses. Islamiäärmuslus kasutab islami kattevarju samuti, nagu on seda kasutanud teised religioossed äärmused, mõned kristlikud sektid, hinduistlikud või budistlikud äärmused. Kui eesmärk pühitseb abinõu,

8. veebruar 2015, Tokyo. Plakatitega inimesed mälestamas Islamiriigi sõjardite poolt mõrvatud Jaapani pantvange Kenji Gotot ja Haruna Yukawat. Ajakirjanik Gotol raiuti pea maha jaanuaris, nädal pärast seda, kui äärmusrühmitus oli avaldanud video, milles näidatud peatu keha kuulus väidetavalt teisele Jaapani pantvangile Yukawale.

siis järelikult võib „ülla“ eesmärgi nimel ka religiooni kandvaid põhimõtteid rikuda ja keelde-käskke eirata. Üldiselt ei luba enamik religioonidest sooritada enesetappu ega tunnista enda tapmist märtrisurmana ka mitte siis, kui selle käigus hulk teisi ohvreid tekitatakse. Ometi on leidnud mõned kristlikud äärmusvoolud õigustuse, mis asjaoludel endale ots peale teha. Budistlikud ja šintoistlikud Jaapani juhid veensid sõdureid Teises maailmasõjas, et *kamikaze*’na inimtorpeedoks või hävituslenduriks hakkamine avab taevaväravad; hinduistidest Tamili Tiigrid pidid saama õndsuse.

Samamoodi on islamiäärmuslased kohandanud koraani õpetust endile meelepäraseks, eirates neid põhimõtteid, mis segavad neil oma tegevust harrastada, ja absolutiseerides neid, mille abil on võimalik oma võimu lihtinimeste üle kindlustada. Näiteks ei luba islami õpetus tappa süütuid inimesi, eriti islamiusulisi. Islamiriiki see ei heiduta, vastupidi. Nad on teinud avalikest hukkamistest kultuse. See, et hukkamiste läbiviimisel süüdistatakse teisi, suurt midagi ei muuda, kuna hukatud on süütud. Islamiusus ei pääse enesetapjad kunagi paradiisi. Islamiäärmuslased on aga usku sedamoodi

väärtustanud, et enesetaputerroristid võrdsustatakse märtritega. Nii suudetakse ajupestud usklikule inimestele sisendada, et enesetapja ikkagi pääseb teataval tingimustel paradiisi. Seda loetelu, milles islamiäärmuslased selgelt islami põhitõdesid rikuvad, võiks pikalt jätkata. Ent oluline, mis sellest koorub, on tõik, et islamiäärmuslus ei ole tegelikult islam. Islam on äärmuslusele üksnes kattevarjuks ja vahendiks inimeste alistamisel ja värbamisel tegudeks, mida islam ei luba teha. Islamiäärmuslikud liidrid on pigem ateistid kui muhamediusulised, kuna karistust, mida nende kuritegevuse eest koraan ette näeb, nad ei karda. Nad on samasugused ateistid, nagu olid bolševike liidrid. Sama vähe, kui „tööraha riik“ esindas töörahvast ja kaitses tööliste huve, esindab Islamiriik sunniite ja islamit. Tegelikult on Islamiriigi eesmärgid väga maised: tagada kitsale oligarhiale võim, rikkus ja heaolu teiste inimeste arvel. ■

Soometumine ei ole Ukraina jaoks lahendus

James Kirchick

ajakirjanik

Algus Maailma Vaade nr 24, detsember 2014

Soome „neutraalsus“ tähendas, et Nõukogude imperialismi ees tuli silm kinni pigistada ja aeg-ajalt Põhja-Euroopas Nõukogude huvide eest seista. Soome ei olnud nende riikide enamuse seas, kes mõistsid ÜROs hukka 1956. aasta Nõukogude invasiooni Ungarisse. Samamoodi vaikisid soomlased siis, kui 1968. aastal Varssavi Pakt Tšehhoslovakkiasse tungis. 1952. aastal, kui Kekkonen oli peaminister, pidas ta ühe kõne, kus ta kutsus Norrat ja Taanit kaudselt üles NATOst välja astuma, mis looks „neutraalse“ Skandinaavia tsooni, mis oli ammu olnud Nõukogude välispoliitika eesmärk, mille saavutamise korral oleks ka piirkonna soometumine läinud lihtsamalt. „Põhjamaade neutraalsus – nagu seda on Rootsi poolteist sajandit järginud – oleks Soome huvides, kuna selle kaudu kaoks isegi teoreetiline võimalus Soome kaudu Nõukogude Liidu ründamiseks,“ hoiatas Kekkonen. Rootsi suursaadik teatas vastu, et sealsed Nõukogude diplomaadid on Kekkoneni kõnest vaimustuses; Nõukogude ajalehed ja teised propagandaorganid kiitsid Soome peaministri strateegilist ettenägelikkust.

Praktilisel tasandil oli soometumise veel ebameeldivam külg Soome pagenud Nõukogude pagulaste tagasisaatmine, mida ei tehtud Moskva nõudmisel, vaid Kekkoneni enda algatusel. Üks selliseid kurikuulsamaid juhtumeid oli sõjaväeteenistusest keelduja Aleksander Šatranka oma, kes põgenes Soome 1974. aastal ja saadeti Nõukogude Liitu tagasi, kus ta vaimuhaiglasse pisteti. Financial Times'i kunagine Soome-korrespondent nimetas seda „häviväärseks ajaks, mis ei tohiks iial korduda“.

Kekkonen suri 1986. aastal ja oma järelehüüdes märkis New York Times, et alates 1962. aastast olid Soome presidendivalimised kõigest formaalsus ning et

„tavapärased valimised olid võimatud“ kuni tema äkilise lahkumiseni. Toona-se soometumise kaitsjad ja ka need, kes samasugust süsteemi Ukrainale soovitavad, peaksid enda käest küsima: Kus veel on üks ja sama inimene olnud terve veerandsajandi president? Kas see siis ongi Ukraina jaoks ideaalne mudel – riik, mida kammitseb tugev presidendisüsteem?

Nõukogude mõju veel ühe mürgise väljenduse võib leida ajakirjanduse ja kultuuri nii ametlikust kui ka mitteametlikust tsensuurist. Kõigi soometumise aastate jooksul oli Soome valitsusel õigus ennetavalt tsenseerida igasugust materjali, mis võiks „kahjustada või ohustada suhteid välisriigiga“. Mitte keegi ei küsinud, millise „välisriigi“ mainet eelkontrollimise teel laimamise eest kaitsta tuli. Valitsusel tuli seda õigust aga harva kasutada, kuna Soome press talitses end häbi- ja alandusetundega ise. Külma sõja algusaastatel arenes riigi ajakirjanduses ruttu välja enesetsenseerimise kultuur. Kekkoneni ja teiste juhtivate poliitikute mitte nii peened ähvardused selle kohta, et ajakirjanikud peavad Nõukogude Liidust kirjutama „kohusetundlikult“, tähendasid, et kriitilist sõna Nõukogude Liidu või selle liitlaste aadressil kohtas Soome ajalehtedes või teles ja raadios harva. Soometumise ajal keelustati ligi 2000 raamatut ja hulk filme, nagu näiteks „Dr Strangelove“ ja „Mandžuuria kandidaat“ või Renny Harlini 1986. aasta verine action-film „Born American“, kus näidati kolme Soome puhkama sõitnud ameeriklase saatust, kes ületavad kogenud Nõukogude Liidu piiri (ühes 2008. aastal ilmunud raamatus paljastati, et Harlini film keelati ära Nõukogude suursaadiku otsesel soovil). Aleksander Solženitsõni „Gulagi arhipelaagi“ ei olnud nõus avaldama ükski Soome kirjastus. (Soome tõlkeeksemplarid tuli importida ühe Rootsi kirjastuse kaudu.) Mitte asjata ei nimetanud Soome satiirik Kari Suomalainen soometumist „kunstiks Ida ees nii hoolega küürutada, et seda ei saaks pida Läänele tagumiku näitamiseks“.

Ukraina soometumise pooldajate arvates seisneb selle eelis selles, et nii saaks Kiiev säilitada suure osa autonoomiast, ilma samas tarbetult Moskvat ärritamata. Kuid „iseseisvus“, mille Soome Teise maailmasõja järel saavutas, olgugi et Ungari või Tšehhoslovakkia saatusest palju parem, oli üks veider asi. „On küll hämmastav, kui palju vabadust on Soomes säilinud, kuid sellegipoolest ei ole Soome mitte üheski aktsepteeritavas mõttes iseseisev,“ kirjutas Walter Laqueur ühes 1977. aastal ilmunud tabavas artiklis Soome olukorra kohta. „Soome on, nagu Nõukogude Liidu liidrid ise on ammu tahtnud, riik, mis ei ole ei satelliit ega neutraalne, vaid riik, mille „kohanemine“ Nõukogude Liidu soovide ja ettekirjutustega on saanud rahvusliku koe osaks.“ On täiesti arusaadav, et üks väike riik tahab ajada meele järele olemise poliitikat, ja keegi ei tohiks end süüdi tunda, kui kasutab seda põlatud sõna selle kirjeldamiseks, mis soometumine oli ja mida see tähendaks täna Ukraina puhul. Kuid nagu Laqueur märkis, läheb meele järele olemise vajadus sageli palju kaugemale kui vaja ja tihti räägitakse sellest ekslikult kui targast poliitikast ja kangelaslikust saavutusest, mitte kahetsusväärsest rüpest reaalsusest.

Rahustamisest (ingl k *appeasment*) nii kõvasti pasundamisel on rasked tagajär-

Scanpix

18. november 2014, Brüssel. Soome kaitseminister Carl Haglund (vasakul) saabumas Euroopa Liidu kaitseministrite nõukogu istungile.

jed, kuna võõragressorile meele järele olemisega saab õigustada vabaduse mis tahes piiramist. Ja sellise häguse eesmärgi saavutamisel piire ei ole. Laqueur võrdles Soome poliitilise ja avaliku arvamuse ühtsust *Gleichschaltung*’iga ehk „tasalulitamisega“, mille käigus hakkasid sajad miljonid sakslased vabatahtlikult astuma 1933. aastal võimule tulnud natsiparteisse ja selle sõsarstruktuuridesse. Soome formaalne neutraalsus võis rahvusvahelisel tasandil olla arusaadav, ehkki mõru pill alla neelata, et hoida riiki välisohutude eest kaitstuna, kuid soometumine läks palju kaugemale, rüvetades moraalselt riigi poliitikat ja ühiskonda. Soome Välispoliitika Instituudi vanemteadur Charly Saloniuse-Pasternak ütleb, et soometumise mõju ühiskonnale oli „sügavalt sõõvitav“ selles mõttes, et „ilma [Kekkoneni] loata ei juhtunud sisepoliitikas mitte midagi olulist“. Ja see mõju kestab veel edasi, kuna „tänapäev on [välispoliitilise] debati kultuur alles tekkinud. (Varem tähendas selles osalemine poliitiku- või riigiametniku karjäärist loobumist.)”

Soometumise tänased eestkõnelejad räägivad asjast nii, nagu ainus, mida selleks vaja on, on neutraalsus välispoliitikas; nad on kas unustanud või ei saa üldse aru, et omal ajal tähendas see ka seda, et Nõukogude Liit sekkus tihti ja oluliselt Soome siseasjadesse, ning et täna tähendaks see Kiievi suveräänsuse piiramist suuremal määral kui vaid formaalse lubadusega mitte ühineda teatavate rahvusvaheliste organisatsioonidega. Soometumist soovitades kutsus Brzezinski sama hingetõmbega Läänt üles selgeks tegema, et „Venemaa avalik ja kaudne sekkumine oma naabrite sisekonfliktidesse“ läheb Moskvale diplomaatiliselt ja majanduslikult kalliks maksma – väide, mis näitab täielikku võhiklust selles, kuidas need kaks lähenemisviisi teineteist vastastikku välistavad. Sest mida muud öökülm, noodikonflikt ja must tosin¹ veel olid, kui mitte näited Venemaa „avalikust“ sekkumisest („osalemine“ oleks siin liiga pehme sõna) valdkondadesse, mis tavalises suveräänses riigis peaks ainuõiguslikult kuuluma demokraatlikult valitud poliitikutepädevusse?

Kui Ukrainale soovitatav soometumine piirduks vaid välispoliitikaga, s.o formaalse lubadusega mitte ühineda NATO ja Euroopa Liiduga, oleks see kompromiss enamikule ukrainlastele vastuvõetav. Muidugi, sellised mõõndused oleksid nende silmis vastuolus Pariisi uue Euroopa hartaga, mis on 1990. aastal sõlmitud leping, millele kirjutas alla ka Nõukogude Liit ja kus on sätestatud, et „riikide vabadust valida ise oma julgeolekukorda tuleb täielikult tunnustada“. Sellegipoolest võiks väita, et nagu Soome puhul külma sõja ajal, on lääneriikide ühendustest väljajäämine ja neutraalne välispoliitika kõige „realistlikum“ lahendus, mõistlik hind väikesele ja nõrgale maale, kelle naabriks on suur ja agressiivne riik.

Kuid mida paremini soometumise ajalugu ja Kremli praegust agendat tunda, seda vähem „realistlikuks“ see variant muutub. Kui jätta kõrvale asjaolu, et Ukrainal on Krimmi annekteerimist ja Venemaa edasisi territooriumiialusi silmas pidades vaja kindlaid julgeolekugarantiisid (selliseid, mida saab anda ainult

Scanpix

Venemaa hoiab mälestust Kekkoni ajast endiselt au sees. 2009. aasta aprillis käis toonane Vene president Dmitri Medvedev oma kahepäevase Soome-visitidi käigus Hietaniemi kalmistul president Kekkoni hauale pärga asetamas.

NATO asutamislepingu artikkel 5), rääkimata sellest, kuidas Venemaa on ilma igasuguse häbitundeta rikkunud oma seniseid ametlikult võetud julgeolekukohustusi, kahjustaks Ukraina Lääne-integratsiooni tee läbilõikamine Ukraina arengut. Viimased 25 aastat on Euroopasse lõimumine olnud Kesk- ja Ida-Euroopa riikide liberaliseerumisel kõige suurem peibutus. Väljavaade pääseda Euroopa Liitu on aidanud ümber kujundada valitsusi, mis on need riigid viinud korrumpeerunud ja skleroosilistest kontrolüstseemidest avatud, liberaalsete ühiskondadeni, kus on au sees õigusriiklus ja inimõigused. Seda silmas pidades oleks igasugune soometumine Ukraina kui terve, lääneliku ja euroopaliku demokraatliku riigi tuleviku jaoks katastroofilise tagajärjega. Arvestades, kui palju kahju tekitab soometumine Soomele – riigile, mis on maailma üks homogeensemaid ja kus on väga vähe korruptsiooni, üldiselt avatud majandus ja kõik muud Skandinaavia sotsiaaldemokraatia kadestusväärsed eelised –, siis kujutage ette, kuidas mõjuks Euroopa ukse kinnipanemine

vaesele, korrumpeerunud ja erimeelsustest lõhestunud Ukrainale.

Poliitika, mis annaks Venemaale Ukraina valitsuse moodustamise küsimuses vetoõiguse (nagu tal see oli Soome puhul), tähendaks ausa valitsemise, demokraatlike tavade, isikuvabaduste ja avatud turumajanduse vältimatut hukku. Ukraina jaoks tähendaks see, et ta peab jätkama oma oligarhide süsteemiga, mis on tema arengut pärssinud viimased 25 aastat. Vaatamata oma paljudele puudustele oli Soome demokraatia soometumise ajal piisavalt tugev ja tema ühiskond küllalt sidus, et panna vastu Nõukogude hegemooniapüüdlustele ja nende sellest tingitud allasurumisele. Soome väljus külmast sõjast tervena kui läänepärane demokraatlik riik. Ukraina aga, arvestades tema ülikorrumpeerunud poliitilist kultuuri, piirkondlikke lõhesid ja hõlpsasti manipuleeritavaid etno-lingvistilisi erinevusi, on soometumise üks hullemaid võimalikke kandidaatidest. Sellise süsteemi Ukrainale pealesurumine lükaks ta sisuliselt Venemaa mõjusfääri. Ukraina Kekkoni ei paluks oma poliit

tilistel vastastel viisakalt isamaa nimel tagasi astuda, vaid paneks nad vangi. (Seda on Ukrainas juba juhtunud.)

Soometumise vastu on ka moraalseid argumente. Juba asjaolu, et soometumise Ukrainale sobilikkuse üle toimub debatt, viitab Lääne vaatlejate paternalistlikule hoiakule, kes räägivad nii, nagu oleks selle riigi saatuse nende otsustada. Peaks olema ütlematagi selge, et Ukraina saatuse üle peaksid otsustama ukrainlased ise, mitte rahvusvahelise poliitika üle tugitoolis targutavad vaatlejad. Soometumine oleks selgelt vastuolus Ukraina rahva soovidega, kes näitasid mais toimunud presidendivalimistel, kus enam kui 80% valijatest pooldas läänemeelseid kandidaate, et eelistavad oma riigile ülekaalukalt euroopalikku tulevikku.

Kõige rohkem räägib soometumise vastu ehk Soome ise. Pärast seda, kui soometumise sõna hakkas ajalehtede arvamuskülgedele ilmuma ja rahvusvahelistel julgeolekukonverentsidel kõlama, nägin mitme Soome poliitikategelase ja kaitseeksperdi jahmatust selle üle, kuidas

nende riigi kogemust üritatakse kasutada teise riigi saatuse määramiseks. Soome kaitseminister Carl Haglund ütles mulle, et on „üllatunud ja hämmastunud, et sellist võrdlust üritatakse“. Osa sellest mõistmusest langeb selle arvele, et soometajad ei ole suvatsenud teha vahet külma sõja aegse Soome ja tänase Soome vahel. „See soometumise asi on mõõdas,“ ütles mulle Haglund. „Ma saan aru, et seda üritatakse eeskujuks tuua, kuid 2014. aastal see enam ei kehti.“

Tõepoolest, kui soometumine oleks olnud nii edukas, siis võiks ju arvata, et soomlased ise on need, kes seda kõige rohkem ukrainlastele peale suruda tahavad. Kuid Soomes vaevalt selliseid leidub, kes Ukrainat Soome eeskujuga järgima kutsuvad. Kohe pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist hakkas Soome soometumise hullusärgist välja rabelema. Ta tegi hulljulge sammu ja astus 1995. aastal ametlikult Euroopa Liitu. Ja isegi kui enamik soomlasi on viimase 25 aasta jooksul NATOga ühinemisele vastu olnud, on Krimmi annekteerimine selleteemalise debati pea peale pööranud. Soome uus peaminister ütles kohe pärast ametisse asumist, et Soome oleks pidanud ligi 20 aastat tagasi, kui ta Euroopa Liiduga ühines, kohe ühinema ka NATOga. „Kui külm sõda lõppes, loobus Soome kohe sellest poliitikast ja soomlastel endil on häbi, et nad Nõukogude Liidu ees sedasi lõimitasid,“ ütleb Stockholmi mõttekoja Free World Forum direktor Stefan Olsson. „Ma ei ole kuulnud, et ükski Soome välispoliitika ekspert seda lahendust Ukrainale soovitaks.“

Soometumine oli omal ajal ja omas kohas ainulaadne. Soomel on omapärane, homogeenne, mitteslaavi kultuur ja keel, mis on Vene domineerimisele kaua vastu pannud. Ukrainal aga on Venemaaga sügavad ajaloolised, kultuurilised ja keelised sidemed, mille tõttu oleks tema vastupanu Venemaa-poolsetele poliitilistele ja sõjalistele allaheitmiskatsetele sisuliselt võimatu, kui poleks tugevat välistõmmet Lääne poolt. „Soometunud“ Ukraina oleks seepärast oluliselt vähem iseseisev, demokraatlik ja õitsev kui Soome külma sõja ajal. Soome eeskujuga järgimise mõistmiseks tuleb vaid minna tagasi Max Jakobsoni juurde, kes on 20. sajandi soometumise kõige erudeeritum kaitsja. Ühes oma 1980. aasta kirjutises, kus ta kaitseb Soome välispoliitikat

selle kritiseerijate eest, kirjutas ta: „Tee, millelt Soome on väidetavalt eksinud, on loodud sündmustest riikides, kellega Soomel ei ole kunagi palju ühist olnud“.

Ukraina soometumisel oleksid ka rängad tagajärjed piirkonna jaoks pikas perspektiivis. Nõukogude Liit tõi Soomet kommunismivabade riikidega suhtlemise eeskujuks põhjusega: Nõukogude Liidu suhtes vastutulelik, poliitiliselt neutraalne valitsus Helsingis, mis tsenseeris oma ajakirjandusest välja kõik negatiivsed kommentaarid Nõukogude Liidu või selle kommunistlike liitlaste kohta, saatis tagasi sealt saabunud põgenikke ja leppis Moskvale soodsate kaubandustingimustega, oli peaaegu sama hea kui üheparteisüsteem näiteks Poolas või Ida-Saksamaal. Ja et kõike seda sai saavutada ilma, et Soome oleks pidanud saatma ühtki Nõukogude sõdurit, tegi lahenduse Moskvale veelgi meelepärasemaks.

*Détente*¹ ajastul, kui Lääne-Euroopa poliitilised liikumised kutsusid üles ühepoolsele desarmeerumisele ja NATO laialisaatmisele, valitses realne hirm selle ees, mida „soometumise spekter“, kui kasutada Lacqueuri sõna, tähendas Euroopa jaoks. Täna on kogu Euroopas näha hiilivat soometumist. ELi-vastaste erakondade tõusuga (kellest nii mõnelgi on Moskvaga soojad suhted, isegi kui nad sellelt rahalist toetust ei saa), sakslaste hulgas leviva neutraalsuse-eelistusega ja sellega, et Londoni linnast on sisuliselt saanud Venemaa Föderatsiooni oblast, muudaks Ukraina ohverdamine Moskvaga paremate suhete altarile selle ängistava trendi ainult tugevamaks. Ukraina jätkamine saatuse hooleks oleks Lääne poolt tohtu strateegiline ja moraalne viga.

Pealegi ei aitaks see suhteid Moskvaga parandada. Sest Kremli isu ei saaks Ukraina soometumisega täis; järgmiseks hakkaks ta nõudma sama asja kõigile oma „lähivälismaa“ riikidele. Nagu Jean-François Revel kirjutas oma 1983. aastal ilmunud ja juba klassikaks saanud raamatus „How Democracies Perish“ („Kuidas demokraatiad hävivad“), pakub soometumine enamikule eurooplastele „lohutava kompromissi hägust lubadust, võimalust harjuda oma paratamatu orjapõlvega“. Külma sõja jäanukina oli soometumine kahetsusväärne ülereageerimine Nõukogude agressioonile. Ja nagu ka selle esile kutsunud kommunistide ekspansionistlik ideoloogia, nii tuleks

ka soometumine saata ajaloo prügikasti. Soometumine ei olnud sugugi strateegia, mida hea sõnaga meenutada, vaid hoopis omamoodi imperialism. Enne kui seda nii vabalt teistele soovitada, peaksid meie välispoliitika eksperdid endale selgeks tegema, mis see täpselt oli, palju see maksma läks ja mis ohtu see endast kujutas Lääne demokraatialle.

¹ „Öökülm“ (sm *yöpakkaset*) on termin, mille võttis kasutusele Nikita Hruštšov, viidates Soome ja Nõukogude Liidu vahel puhkenud kriisile 1958. aastal. Valitsuse moodustanud sotsiaaldemokraat Fagerholm ei pälvinud Väinö Leskineni toetajana NSVLi usaldust. Peale Kekkoneni agraarpartei (Maalaisliitto) koalitsioonist lahkumist valitsus kukkus. Nn öökülmavalitsus oli ametis 138 päeva.

„Noodikriis“ (sm *noottikriisi*). 1961. aastal palus Kekkonen sisepoliitilise konkurendi tõrjumiseks toetust ehk diplomaatiliselt nooti NSVLi poolt.

„Must tosin“ (sm *musta tusina*). Kekkoneni liini vastased ja seetõttu välispoliitika seisukohast ebausaldusväärsed poliitikud 1970. aastatel. 12 inimest, keda nende Nõukogude-vastumeelsuse pärast nimetati „mustaks tosinaks“, said sisuliselt valitsuskeelu.

Vt ka Maailma Vaade nr 24.

² Pingelõdvendus.

Soome majanduse strateegilised väljavaated Venemaal

Berit Teeäär

Hoolimata sellest, et Soome majanduse sõltuvus Venemaast pole enam ammu võrreldav nn *idänkauppa*¹ aegade, on Venemaa Soome majanduse jaoks endiselt suurte võimaluste maa. Nii on Venemaa neile Rootsi ja Saksamaa kõrval üheks tähtsamaks teenuste ja kaupade väljaveo sihtriigiks, hõlmates umbes 10% kogu Soome ekspordist. Suurimad eksporditartiklid on masinad, seadmed ja keemiatooted, mis moodustavad ligi poole kogu väljaveost. Ilmselt tähtsaim on Venemaa eksporditurg aga Soome toidukaupadele, teenustest mängib silmapaistvat rolli turism.² Seetõttu on ilmne, et poliitilises kriisisituatsioonis ja ELi sanktsioonide tingimustes on Venemaa turg ja sellel tegutsemise Soome investortele ja eksportijatele suur väljakutse.

2014. aasta sügisel tegi üks Soome juhtivaid kommunikatsioonibüroosid Miltton uuringu, intervjuerides 50 Soome poliitikut, ametnikku, uurijat, ettevõtjat jt Venemaa-asjatundjat ja mõjutajat ning koondas nende arvamused raportisse peakirjaga „Võimalused ebakindluses. Majanduse strateegilised väljavaated: Venemaa“. Raport annab mitmekülgse ja ilustamata pildi Venemaast ja selle majandusest läbi soomlase silmade.

Raport tõdeb, et hoolimata sellest, et neli viiest Venemaal tegutsevast Soome suur-ettevõtet suurendas 2014. aastal Venesuunalist kaubavahetust ja käivet ning mõned neist isegi kahekordistasid oma müüki, tekitab Venemaa imperialistliku mentaliteedi prevaleerimine rahumeelsete majandushuvid üle muret ja ebakindlust paljudele. Keegi ei ole unustanud Soome asukohta ega alahinnanud Venemaa tähendust – Ukraina kriis on kinnistanud arusaama Venemaa ebastabiilsusest ning sellest lähtuvalt tuleb ettevõtetal leida uued toimimisviisid.

Vastajate hinnangul on Soome ettevõtjate jaoks Venemaal lähiajal avanemas kolm suurt perspektiivi. Oktoobris 2014 Vene valitsuse poolt heaks kiidetud küttereform (*Реформа теплоснабжения*) töö-

tab pakkuda massiivseid võimalusi Soome oskusteabe rakendamiseks – tegemist võib olla ainuüksi Peterburi regioonis miljardite eurodeni ulatuva turuga Soome energia- ja ehitussektoritele. Iseasi on reformi teostumine. Suured on Soome spetsialistide jaoks ka arktiliste alade loodusvarade ja arenevate transpordiühenduste ümber koonduvad väljavaated. Võimalikule projektile, mis hõlmab spetsiaalsete laevade ja varustuse ehitamist, naftareostuse likvideerimist, sadamalogistikat ja taastuvenergeetikat, on tähelepanu pööranud ka Soome valitsus. Kolmandaks perspektiivikaks sektoriks on maailmatasemel tootmiseseadmete ja tööstusautomaatika valmistamine, millele Venemaa moderniseerivas tootmisfääris on suur nõudlus. Siinkohal mõjutab ekspordivõimalusi aga asjaolu, et Venemaal on kaitse- ja tsiviiltööstus omavahel tihedalt põimunud ning kehtestatud sanktsioonide tõlgendamine on keeruline.

Venemaa lakkav nostalgia Nõukogude võimuaastate suhtes ja mõjusfääride poliitika loovad endiselt seoseid soometumisega. Hoolimata sellest, et ammu Läände integreerunud Soome esindab majanduspiirangute kehtestamises ühemõtteliselt Euroopa Liidu seisukohti, üritab Kreml aktiivselt Soomet sanktsioonide pooldavast ühisrindest enda poole kiskuda ning luua meedia vahendusel innukalt pilti, nagu poleks Soome kehtestatud piirangutest huvitatud. Ei saa eitada, et ettevõtjatel võib taolisest Venemaa loodud kuvandist Moskva-äride loomisel kasu olla. Mitmel pool on Soome endiselt ülejäänud Läänega võrreldes „naši“.

Venemaa huvi Soome-suhteid meedia kaudu avaliku arvamusega manipuleerides ja vastuolulisi sõnumeid edastades mõjutada on vastajate sõnul ilmne, ilmsed on ka pingutused Soome NATO-arutelude vaigistamiseks ja suunamiseks.

Venemaa koolitab kodumaist tarbijat eelistama omamaist toodangut välismaisele, seetõttu meelitab Venemaa viimasel ajal pigem investeeeringuid kui importi. Vene ettevõtlussektori sadade miljardite

suurused valuutavõlad neelavad finants-sanktsioonide all riigi enda investeeimisvõimalused. Majandusreformid on Putini jaoks teisejärgulised, mitmete tähelepanekute järgi valmistub ta pikaajaliseks kriisiks. Vene tarbija ostujõud langeb, devalveeruv rubla mõjutab oluliselt kõiki küsimusi. Valdavast ebakindlusest hoolimata on investeeimine julgeolekupoliitilise kriisi ja üha pingelisema majandusliku olukorra tingimustes endisest ahvatlevamgi võimalus. Sest Venemaad ei tasu isegi kriisiolukorras hüljata – selline on soomlaste realistlik lähenemisviis. Kas tasub Venemaal riskida? Laieneda või lahkuda? Eksportida või toota Venemaal?

Siin lühidalt kirjeldatud oluliselt detailsemat pilti pakuva raporti on koostanud Jussi Seppälä, endine YLE välisuudiste toimetaja ja Brüsseli korrespondent, kes on jälginud ja analüüsinud rahvusvahelisi suhteid nii ajakirjaniku, diplomaadi kui ka uurijana üle 25 aasta.

Soomekeelne raport on veebis leitav: http://www.miltton.fi/wp-content/uploads/2014/12/203-Miltton_Insights.pdf

¹ Idänkauppa – Soome ja Nõukogude Liidu vaheline kaubandus, laiemalt ka Soome kaubandus idabloki riikidega.
² http://www.suomenpankki.fi/bofit/tutkimus/tutkimusjulkaisut/policy_brief/Documents/2014/bpb0714.pdf Viimane vaatamine 08.02.2015

Eesti Kongressi deklaratsioon seadusliku riigivõimu taastamisest Eesti Vabariigi maa-alal

Eesti Kongress,

väljendades Eesti Vabariigi kodanikkonna kindlat tahet,

toetudes Eesti Vabariigi kui rahvusvaheliselt tunnustatud iseseisva ja sõltumatu riigi vägivaldse annekteerimise jätkuvalle mittetunnustamisele maailma demokraatlike riikide poolt ning lähtudes sellest, et Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahelised riigioiguslikud suhted põhinevad endiselt 1920. a. sõlmitud Tartu rahulepingule,

deklareerib:

1. 17. juunil 1940. aastal alustas Nõukogude Liit sõjalise kallaletungi ähvardusel tänaseni kehtvat agressiooni Eesti Vaba-

riigi vastu ning okupeeris ja annekteeris Eesti Vabariigi, rikkudes sellega kehtivate lepingutega võetud kohustusi.

Okupatsioonivõimu kontrolli all ebaseaduslikult valitud Riigivolikogu otsused Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra muutmiseks, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi väljakuulutamise ja viimase astumisest NSV Liidu koosseisu on õigusvastased ja seega kehtetud.

2. Eesti Vabariik on tänaseni NSV Liidu poolt okupeeritud ja annekteeritud riik, kus puudub seaduslik riigivõim. Eesti NSV võimuorganid on okupatsioonivõimu haldusasutused, kusjuures tegelik kõrgeim riigivõim Eestis kuulub okupeerivale riigile – NSV Liidule.

3. Iseseisev ja sõltumatu Eesti Vabariik tuleb taastada anneksiooni tühistamise, okupatsioonivõimude väljaviimise ja kõrgeima riigivõimu üleandmise teel Eesti Vabariigi põhiseaduslikule rahvaesindusele. Eesti Vabariigi taastamine peab põhinema Eesti Vabariigi kodakondsuse järjepidevusel ning kehtival Eesti Vabariigi Põhiseadusel.

4. Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vahel tuleb taastada heanaaberlikud suhted võrdõiguslikkuse, huvide vastastikuse austamise ja mõlemale poolele kasuliku koostöö alusel, vastavalt Tartu rahulepingu vaimule ning kirjatähele.

Tallinnas 11. märtsil 1990

Kakskümmend viis aastat Eesti Kongressi esimesest istungist

Tunne Kelam

Euroopa Rahvapartei fraktsioon, Eesti Komitee esimees 1990–1992

1989. aasta alguseks oli Nõukogude impeerium jõudnud sügavasse kriisi. Eestlastele oli selgunud tõde 1940. aastal Eesti Vabariigiga toimunud – meid oli vägivaldselt okupeeritud ning rahvusvaheliste normide alusel oli meil õigus taas iseseisvuda. Ent mida hakata peale palja õigusega, kui nõukogulik tegelikkus pakkus soovitusi räigelt erinevat varianti?

Reaalseid valikuid oli kaks. Esimene tähendanuks ENSV edasipüsimist Nõukogude Liidu koosseisus, tõenäoliselt kompartei jätkuva ainujuhtimise all. Teine valik oli kujunenud Rahvarinde näol, mis algselt moodustati Gorbatšovi perestroika toetuseks ning mis taotles sellesama ENSV omavalitsuse laiendamist: Eestile suuremat majanduslikku ja kultuuriautonomiat.

Sellesse reaalsusesse sisenen 1989. aasta algul jõuliselt kolmas valik: Eesti Vabariigi kodanike komiteede liikumine. 1987–1988 kujunenud uued rahvuslik-demokraatlikud jõud (Eesti Muinsuskaitse Selts, Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei, Eesti Kristlik Liit) seadsid 24. veebruaril 1989 Estonia kontserdisaalis sihiks täielikult iseseisva Eesti rahvusriigi taastamine. See rahvusriik oleks 1918. aastal välja kuulutatud Eesti Vabariigi õigusjärglane. Sedasama õigusliku järjepidevust tunnustasid ju alates Eesti okupeerimisest USA ning arvukad muud demokraatlikud riigid, kes kunagi ei nõustunud Moskva seisukohaga, nagu oleksid Balti riigid 1940. aastal seaduslikult astunud Nõukogude Liidu koosseisu. Rahvusvahelise õiguse alusel püsisid Eesti, Läti ja Leedu *de iure* üha iseseisvate riikidena, ehkki nad füüsiliselt olid võõrvõimu poolt anastatud.

Täielikult iseseisev rahvusriik oli eesmärk, mis tundus tol ajal paljudele hõljuvat kusagil teises maailmas, väljapool igapäevast aega ja ruumi. Seda vaadeldi eluvõõra idealismina, isegi ohtliku provokatsioonina. Edgar Savisaare ning mitme tolle aja Rahvarinde juhi arust oli õiguslik järjepidevus midagi eluvõõrast. Selles nähti ammu hääbunud mineviku kunstliku taasloomise katset. Nõukogude korrast võrsunud eliidi jaoks oli Eesti Vabariik ajalugu, mida tagasi tuua pole võimalik, sest selle oli asendanud – hästi või halvasti – ENSV – teine vabariik. Nüüd tulnuks keskenduda kolmandale Eestile, kuulutades ENSV soodsalt hetkel iseseisvaks. Millisel määral iseseisvaks? Selles osas valitses ebamäärane pragmatism. Täielik ebamäärane valitses ka võimaliku kolmanda Eesti riigi rahvusvaheliste aluste ning kodanikkonna suhtes.

Maaleht

Kuid okupeeritud Eestis kiiresti muutuvas olukorras tekkis mitte idealistlik, vaid põletavalt praktiline vajadus vastata küsimusele: kes on siis õigustatud otsustama Eesti tuleviku üle? Kas selleks on jätkuvalt õigus ka okupatsiooniarmeerel ning Nõukogude aja immigrantidel, kellest enamiku suhtumine Eesti iseseisvusse oli selgelt vaenulik ning kelle arvulatus 40%-ni elanikkonnast?

Üha kindlamaks kujunes arusaam, et õiguslikult püsiva Eesti Vabariigi tuleviku üle saavad otsustada üksnes selle vabariigi enda seaduslikud kodanikud. See tähendab – need, kes olid Eesti Vabariigi kodanikud 1940. aasta vägivaldse liidendamise hetkel, ning nende isikute järglased (Eesti Vabariigi kodakondsus on automaatselt päritav vanemalt lastele). Eesti õigusliku järjepidevuse mõiste praktilise rakendamise ideed küpsesid mitme inimese peas. Nende hulka kuulusid Harald Tillemann, Rein Taagepera, Eesti Muinsuskaitse Seltsi esimees Trivimi Velliste, Mart Laar, siinkirjutaja. Selle mõttetöö tulemusena plahvatas

1988/1989. aasta vahetusel äkki lahenud: Eesti Vabariigi õiguslik järjepidevus pole lihtsalt abstraktne juriidiline mõiste, ta on tegelikkus. Vaatamata meie inimestele sundväljastatud Nõukogude passidele oli selge, et Eesti Vabariigil on jätkuvalt lihas ja veres eksisteeriv kodanikkond.

Järgneva aasta jooksul (aprill 1989 kuni veebruar 1990) kujunes kodanike registreerimisest ainulaadne rahvaalgatus, millele on maailmas tänini võrdset raske leida. Algas oli raske, kui mitte öelda lootusetu. Kolm algatajat organisatsiooni moodustasid ajutise sidetoimkonna – tosinkond inimest, kes hakkasid kujundama kodanike registreerimise skeemi. Ainus võimalus oli toetuda täielikult kodanike eneste algatusvõimele ja toetusele. Ehkki algatust ei surutud maha, oli ENSV võimude ja ka Rahvarinde suhtumine tõrjuv ja hoiatav. Registreerimist Eesti Vabariigi kodanikuna võrreldi enda kirjapanekuna uuele Siberi küüditamisrõngile. Pääs riigi kontrollitud meediasse oli ära lõigatud, raha ei tulnud kusagilt,

seega kujunes peamiseks probleemiks algatuse laiem teadvustamine.

Skeem oli lihtne – näiteks avaldati kohalikus Rapla lehes kuulutus kodanike koosolekust, et valida Rapla kodanike komitee. See toimus. Inimesed tulid kokku, ajutise sidetoimkonna esindajad selgitasid liikumise mõtet ning kooslijad valisid enda seast kohaliku kodanike komitee liikmed, kelle ülesandeks oli hakata soovijaid kirja panema. Isikuile, kes suutsid tõendada, et nemad või nende vanemad olid aastal 1940 kodanikud, ning kes seda oma allkirjaga kinnitasid, anti välja Eesti Vabariigi kodaniku registreerimiskaart.

Esimesed kodanike komiteed asutati aprillis 1989 Kadrinas, Otepääl ja Haljlas. Liikumise käigus kujunes kodanike komiteede laialdane ühiskondlik baas. Vaatamata Rahvarinde juhtkonna distantseerumisele võtsid kodanike komiteede tööst ning registreerimisest osa niihästi Rahvarinde kui ka praktiliselt kõigi teiste liikumiste esindajad. Nii tekkis elavatest

Scanpix

Valge Maja ees Mihhail Gorbatšovi viisiidi ajal toimunud meelevallus Balti riikide vabastamiseks. Mai 1990.

inimestest alusmüür eesti rahva ühendamiseks rahvusriigi idee ümber.

Poliitiliselt kujunes ülioluliseks kodanike komiteede liikumise avatus mittekodanikele. Vormiliselt oli liikumise alus õiguslik, mitte rahvusepõhine. Kuulus ju Eesti Vabariigi kodanike hulka mitmete rahvuste esindajaid: venelasi, sakslasi, rootslasi jpt. Ja vastupidi – tuhanded eestlased, kelle esivanemad olid tsaariajal, enne Eesti Vabariigi teket, Eestist kas Venemaale või mujale välja rännanud, ei olnud Eesti Vabariigi kodanikud.

Ajutine sidetoimkond otsustas pakkuda mittekodanikele võimalust Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlemiseks. Pakumine kõlas 1989. aasta Nõukogude Eesti oludes paljudele ilmselt absurdseks – taotleda tegelikkuses mitteeksisteeriva riigi kodakondsust, samal ajal kui kõigil olid kindlalt ja võrdsest Nõukogude passid. Ometi saavutas kõnealune initsiatiiv suurema vastukaja, kui keegi oleks osanud arvata. Aastaga registreerus kodakondsuse taotlejaini ligi 60 000

inimest, kellele lubati osutatud julguse ja kaugelenägelikkuse eest Eesti Vabariigi taastamise korral kodakondsus anda ilma täiendavate tingimusteta. Järgneval kahel murranguliste arengute aastal lõhestas rahvuslike liikumiste pakutud positiivne alternatiiv Moskva-meelsete leeri ning tõkestas oluliselt Interrinde aktiivsust.

21. augustiks 1989 olid kodanike komiteed registreerinud 216 000 inimest, 29. oktoobriks 1989 juba 315 000 inimest. 11. novembril 1989 moodustati Eesti Vabariigi kodanike peakomitee, milles olid esindatud 131 kohalikku ning 14 maakonnakomiteed. Veebruariks 1990 olid kodanike komiteed registreerinud (sealhulgas ka paguluses elavate eestlaste hulgas) 790 000 Eesti Vabariigi kodanikku. Liikumine oli saavutanud üldrahvaliku toetuse, 1989. aasta lõpul hakkasid end kodanikuks registreerima ka Nõukogude ametnikud ja kompartei liikmed. Aasta lõpuks oli ilmne, et kõnealune rong suundub seekord hoopiski vabasse ühiskonda. Keegi ei tahtnud enam sellest maha jääda.

Nüüd avanes võimalus valida seaduslike Eesti kodanike esinduskogu. Vahetult enne seda otsustas valimistes osaleda ka Rahvarinne. 24. veebruaril 1990 toimunud Eesti Kongressi valimistel osales 557 000 EV kodanikku (90% registreerunuist) ning 34 000 taotlejat. Kongressi 499 delegaati esindasid 31 parteid, ühendust ja liikumist, kaasa arvatud isegi kompartei. Sellist rahvuslikku haaret ja poliitilist ühtsust ei ole saavutanud ükski liikumine. Eesti Vabariigi kodanikkonna taasvormistamine kujunes võimsaks ja ühemõtteliseks rahvahääletuseks iseseisva rahvusriigi taastamise poolt. Selle käigus toimus otsustav sisemine murrang – kompartei ladviku poolikute reformide asemel kerkis registreerimise käigus hirmu ületanud rahva absoluutse enamuse nägemusse merelainena uus ideaal – täielikult iseseisev rahvusriik.

Eesti Kongressil oli kodanike valdava enamuse mandaat otsustada Eesti riikluse ja kodakondsuse põhiküsimuste üle. Eesti Kongressist kujunes üleminekupeerioidi parlament, kus oli esindatud kogu

tolleaja ühiskondlik ja poliitiline spekter, sealhulgas mõjukate jõududena Eesti Muinsuskaitse selts, ERSP ja Rahvarinne. Estonia kontserdisaal oli paik, kus Eesti ühiskonna eri voolud said esmakordselt võrdsel alusel kokku. Eesti Kongress oli ühtlasi mittenõukoguliku demokraatliku poliitikakultuuri kasvulava – foorum, kus vaieldi läbi ja otsustati ära paljud Eesti Vabariigi taastamise jaoks otsustava tähtsusega küsimused: seisukoht teha lõpp nõukogulikule majandussüsteemile, otsus tagastada kompartei röövitud varad seaduslikele omanikele, otsus lähtuda 1938. aasta kodakondsuse seadusest ja isegi kava taastada „Kultuurkapital“.

Fundamentaalse tähtsusega on 11. märtsil 1990 vastu võetud Eesti Kongressi deklaratsioon seadusliku riigivõimu taastamisest. Kõnealune deklaratsioon sedastas, et Nõukogude Eestis puudub kõigile uuendustele vaatamata seaduslik riigivõim (kõrgeim võim kuulus üha Moskvale), ning kuulutas, et iseseisev Eesti Vabariik tuleb taastada anneksiooni tühistamise, okupatsioonivägede väljaviimise ja kõrgeima riigivõimu üle-

andmise teel Eesti Vabariigi põhiseaduslikule rahvaesindusele; Eesti Vabariigi taastamine peab põhinema kodanikkonna järjepidevusel.

Järgmine püsiva väärtusega Eesti Kongressi saavutus oli 28. märtsil 1990 tehtud algatus taastada iseseisev ja demokraatlik Eesti Vabariik põhimõttel *restitutio ad integrum* (terviklik taastamine). Järgmisel päeval võttis Ülemnõukogu vastu sisult samasuguse avalduse – seega oli Eesti Vabariigi taastamine asetatud õigusliku järjepidevuse rööbastele.

20. augustil 1991, kui punaimpeeriumis tekkis ootamatu kriis, oli Eestis selle võimaluse ärakasutamiseks kõik valmis: taasiseseisvumise põhimõtted, selle rahvusvahelised alused ja mehhanismid. Kõik muu taandus eri poliitiliste jõudude ühendamisele rahvuslikus kokkuleppes, mis rajanes Eesti Kongressi ettevalmistatud vundamendil.

Eesti Kongressi kui õigusjärgsete kodanike üleminekuaja parlamentaarse esinduskogu mandaadiks oli seadusliku riigivõimu taastamine, mis sai teoks 20. augusti 1991 rahvusliku kokkuleppega. Vahetult pärast seda, septembris 1991, otsustas Eesti Kongress oma tegevuse lõpetada. Osa Eesti Komitee volitatud liikmeid osales Põhiseaduse Assamblees, mis moodustati võrdsetel alustel Eesti Komitee ja Ülemnõukogu liikmetest.

Täna, 25 aastat hiljem, mil Eesti on muutunud „normaalseks“ heaoluriigi poole pürgivaks ühiskonnaks, on Eesti Kongressi sõnum suunatud tulevikku. Eesti Vabariigi taastamine oli ime. Meie miljoniline riik on luksus, mis ei saa lubada endale passiivset ega enesekeskset kodanikkonda. Omariikliku luksuse säilitamise eest tuleb Eestis maksta märksa kõrgemat hinda kui Saksamaal või Rootsis. Selleks hinnaks on kodanike aktiivsus ja vastutustunne ühiskondlike küsimuste lahendamisel, oma aja ja tähelepanu pühendamine Eesti riigi kindlustamisele. ■

 ERP fraktsioon

Olete oodatud

EESTI KONGRESSI 25. aastapäeva

**kontsert-aktusele
Estonia kontserdisaalis**

**laupäeval, 14. märtsil
algusega kell 12:00**

**Kõnelevad
Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves,
Euroopa Parlamendi liige Tunne Kelam
ja peaminister**

**Esinevad muusikud
Aarne Saluveeri juhtimisel**

**Linastub Marianna Kaadi
dokumentaalfilm „Põranda all“**

sissepääs vaba

www.kelam.ee tunne.kelam@iri.ee

Maailma Vaade

www.maailmavaade.ee

Peatoimetaja: Mart Nutt

Kollegium: Tunne Kelam, Mart Laar, Marko Mikhelson, Kadri Kopli, Berit Teeäär, Veiko Lukmann, Juku-Kalle Raid

Toimetuse: Anneli Kivisiv, Kaja Villem, Kaja Sõrg, Kadri Vanem

Keelekorrektoir: Hille Saluäär

Tõlked: Margus Enno

Toimetuse kontakt: +372 5690 9237, anneli.kivisiv@gmail.com

Väljaandja: Tunne Kelami büroo, Kivisilla 4-9, Tallinn 10145

+372 773 4201, kaja.villem@irl.ee

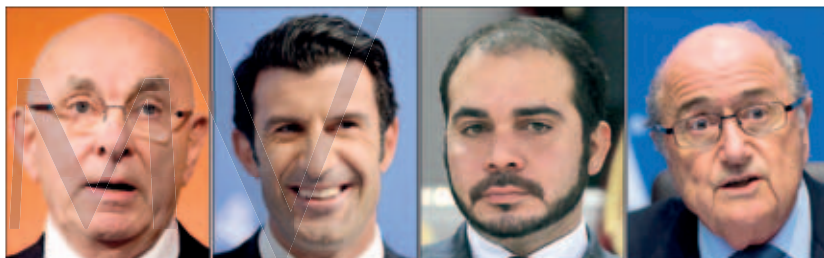

ERP fraktsioon

31. jaanuar 2015. Hispaania erakonna „Podemos“ („Me suudame“) liider Pablo Iglesias (vasakul) lehvitas kümnetele tuhandetele inimestele, kes on kogunenud erakonna korraldatud marsile Madridi Puerta del Soli väljakul. See on seni suurim toetusüritus erakonnale, kes on vastu Euroopa kasinuspoliitikale ja kelle populaarsuse kasvu ja põhimõtteid võrreldakse Kreeka uue valitseva erakonna Syriza omadega. Plakatil: „Kreeka: 10, Merkel: 0. Hispaanias me suudame“.

1. veebruar 2015, Gombe (Nigeeria). Lõhatud enesetapupommist tõuseb suitsu. Ametivõimude teatel sai surma ainult pommi lõhanud enesetaputerrorist. Järgmisel päeval oodatakse seoses valimiskampaaniaga Nigeeria sellesse osariiki president Goodluck Jonathani. Arvamusuuringutes on Jonathani edu üsna tasavägine endise sõjalise diktaatori Muhamadu Buhari omaga, ning seetõttu on tegemist kõige tihedama valimisvõitlusega pärast diktaatori lõppu 1999. aastal. Samal päeval – vaid kaks nädalat enne valimisi – lõhkes ka Potiskumi linnas enesetapupomm, mis tappis seitse inimest.

29. mail valib Rahvusvaheline Jalgpalliassotsiatsioonide Föderatsioon (FIFA) uue presidendi. 1998. aastast organisatsiooni juhtinud 78-aastase Sepp Blatter (paremal) lisaks on sõelale jäänud kolm kandidaati (vasakult paremale): Hollandi Jalgpalliliidu president Michael van Praag, Portugali endine rahvusvaheline jalgpallur Luis Figo ja Jordania prints, praegune FIFA asepresident Ali bin al-Hussein. Kuigi mitmed teised FIFA allorganisatsioonid on jätkuvalt toetust avaldanud just Blatterile, leiab Euroopa jalgpalliliit UEFA, et on viimane aeg juhi vahetuseks.

Sisukord

Hardo Pajula „Majanduslik inimene ja poliitiline loom“

lk 2

Inimõigustest tänases maailmas, Mart Nutt

lk 3

Teine küüditamine. Intervjuu Mustafa Džemileviga

lk 5

Inimõiguste aastakonverents 2014, valitud kõned

lk 10

Summutatud meedia võimalikkus tänapäeval. Intervjuu Maria Makejevaga

lk 16

NATO – kaasavam ja nutikam organisatsioon. Intervjuu Marriët Schuurmaniga

lk 18

Miks ja kuidas tekib islamiaärmuslus? Vladimir Sazonov

lk 20

Keda esindab Islamiriik? Mart Nutt

lk 22

Soometumine ei ole Ukraina jaoks lahendus, James Kirchick

lk 23

Soome majanduse strateegilised väljavaated Venemaal. Berit Teeäär

lk 27

Kakskümmend viis aastat Eesti Kongressi esimesest istungist, Tunne Kelam

lk 28

Esikaane pilt: Mälestusplaat ajalehe Novaja Gazeta toimetuse ees Moskvas.